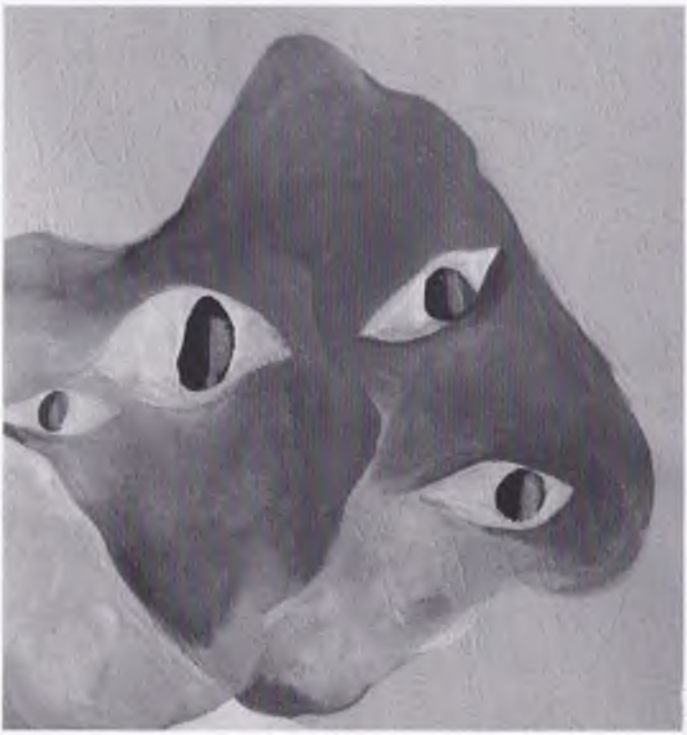
JEAN-PAUL SARTRE

AYDINLAR ÜZERİNE

DENEME

Çeviri: AYSEL BORA

CAN

3. BASKI

Jean-Paul Sartre

AYDINLAR ÜZERİNE

Can Yayınları: 796

Plaidoyer pour les intellectuels, Jean-Paul Sartre
© Editions Gallimard, 1938
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 1997
Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti.
aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Kapak resmi: © iStockphoto.com / iEverest

1. basım: 1997
3. basım: Haziran 2010
Bu kitabın 3. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Eko Matbaası

ISBN 978-975-510-757-8

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 – 252 59 88 – 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Jean-Paul Sartre
AYDINLAR ÜZERİNE

DENEME

Fransızca aslından çeviren
AYSEL BORA

CAN YAYINLARI

JEAN-PAUL SARTRE'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
DİĞER KİTAPLARI

BULANTI / *roman*
DUVAR / *öykü*
AKIL ÇAĞI (Özgürlük Yolları 1) / *roman*
SÖZCÜKLER / *otobiyografi*
YAŞANMAYAN ZAMAN (Özgürlük Yolları 2) / *roman*
YIKILIŞ (Özgürlük Yolları 3) / *roman*
EDEBİYAT NEDİR / *deneme*

Jean-Paul Sartre, 1905'te Paris'te doğdu. École Normale Supérieure'de (Yüksek Öğretmen Okulu) Raymond Aron, Maurice Merleau-Ponty, Simone Weil, Claude Lévi-Strauss gibi geleceğin ünlü yazar ve düşünürleriyle tanıştı. Öğrencilik yıllarında Simone de Beauvoir ile başlayan birlikteliği yaşamı boyunca sürdü. Le Havre'da öğretmenlik yaptığı 1938 yılında, sonradan geliştireceği birçok felsefi konuya yer veren *Bulantı* adlı romanını yayımladı. Felsefe alanındaki asıl yeteneğini, 1943'te *Varlık ve Hiçlik* adlı kitabında ortaya koydu. Bireyin özgürlüğünün felsefi savunusundan sonra toplumsal sorumluluk konusuna yöneldi ve 1945-49 arasında dört cilt olarak tasarladığı *Özgürlük Yolları* adlı romanını kaleme aldı. İnsanı eylem içinde en iyi gösterecek türün tiyatro olduğuna karar vererek, *Sinekler, Gizli Oturum, Kirli Eller, Şeytan ve Yüce Tanrı, Nekrasov* ve *Altona Mahpusları* gibi oyunlar yazdı. Bu arada Simone de Beauvoir ile birlikte kurup yönettikleri *Les Temps Modernes* dergisinde birçok yazısı yayımlandı. Kendine özgü Marksizm anlayışını 1960'ta *Diyalektik Aklın Eleştirisi* adlı yapıtında ortaya koydu. 1964'te değer görüldüğü Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddetti. 20. yüzyılın en etkili düşünürlerinden biri olan Sartre, bireyin kökten özgürlüğünü vurgulayan varoluşçuluğun sözcülüğünü üstlendi, romanları ve oyunlarıyla dünya görüşünü çok geniş bir kitleye aktardı. 1960'lardan sonra olgunlaştırdığı özgün Marksist anlayışıyla, Fransa'nın güncel siyasal olayları içinde etkin bir rol aldı. 1980'de Paris'te ölen Sartre' ın cenazesine 25 binden fazla kişi katıldı.

Aysel Bora, 1943'te İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra *Meydan Larousse* ansiklopedisinin çevirmen kadrosunda görev aldı. Bugüne değin, aralarında Jean-Paul Sartre'ın *Aydınlar Üzerine*, Georges Simenon'un *Hollanda'da Bir Ev*, Amin Maalouf'un *Ölümcül Kimlikler*, Nathalie Sarraute'un *Şimdi* ve *Açınız* adlı yapıtlarının da bulunduğu pek çok kitabı dilimize kazandırdı.

İÇİNDEKİLER

Birinci Konferans: Aydın Kimdir? 11

1. Aydının Durumu 13
2. Aydın Kimdir? 16

İkinci Konferans: Aydının İşlevi 35

1. Çelişkiler 37
2. Aydın ve Kitleler 47
3. Aydının Rolü 52

Üçüncü Konferans: Yazar Bir Aydın mıdır? 63
Halkın Dostu 87

Bu konferansların ve söyleşinin –aralarında beş yıllık bir zaman ve 68 Mayıs olayları var– amacı, aydın kavramının günümüzde ne kadar tutarsız olduğunu göstermek. Japonya'da verdiğim konferanslarda, 68'den beri sık sık *klasik aydın* olarak adlandırılan şeyin ne olduğunu, adını koymadan tanımlamış ve aydının, Almanların deyişiyle, ne kadar da *unselbständig*[1] göründüğünü –ama tam olarak farkına varmaksızın– daha o zaman ortaya koymuştum. Aslında, rahatsız bilincin –yani tam anlamıyla aydının– duraklaması, asla bir *stase*'yi, bir tıkanmayı değil, ama pratik bilgi teknisyenini, mesleğiyle, daha doğrusu sosyal varlığıyla kendisi arasına yeni bir mesafe koyması ve hiçbir *politik karşı çıkışın,* onun nesnel olarak kitlelerin düşmanı[2] olduğu gerçeğini hafifletmeye yetmeyeceğini anlaması *koşuluyla* –o günlerde böyle dememiştim– halk güçlerinin radikalleşmiş bir yoldaşına dönüştüren süreç içinde geçici bir uğrağı temsil ediyor. Bugün onun rahatsız bilinç (idealizm, yararsızlık) aşamasında kalamayacağını, ama yeni bir *popüler* statüye kavuşabilmek için, kendi sorunuyla yüzleşmek ya da dilerseniz, *entelektüel uğrak*'ı yadsımak zorunda olduğunu anlamış bulunuyorum.

[1] Yetersiz, başkalarının yardımına gerek duyan. (Ç.N.)

[2] Amerikalı üniversite profesörlerinin Vietnam savaşını kınamaları çok iyi. Ama içlerinden bazılarının, hizmetlerine sunulan laboratuvarlarda ABD ordusuna yeni silahlar üretilmesi yolunda yaptıkları çalışmaların yanında, bu karşı çıkışların (göreli etkisizlik) hiçbir değeri olamaz. (Ç.N.)

Birinci Konferans

AYDIN KİMDİR?

1. *Aydının Durumu*

Salt kendilerine yöneltilen suçlamalara bakılacak olsa, aydınların çok büyük suçlular olmaları gerekir. Üstelik, bu suçlamaların her yerde aynı olması da dikkati çekiyor. Mesela Japonya'da, Batılılar için İngilizce'ye çevrilmiş Japon gazete ve dergilerinde okuduğum pek çok makaleden, Meiji döneminden sonra aydınlarla politik iktidarın arasının açıldığı sonucuna vardım; sanki iktidar savaştan sonra ve özellikle 1945-1950 arasında aydınların eline geçmişti ve pek çok kötülüğün sorumlusu aydınlardı. Aynı dönemde bizim basına bir göz atacak olsanız, Fransa'da da aydınların hüküm sürmüş olduğunu ve bütün felaketlerin onların eseri olduğunu sanırsınız: sizde de bizde de, askeri felaketin (biz bizimkine zafer diyoruz, siz sizinkine bozgun diyorsunuz) ardından, toplum Soğuk Savaş adına yeni bir militarizm dönemine girmiş. Aydınlar bu süreçten hiçbir şey anlamamışlardır. Tıpkı bizdeki gibi burada da aynı şiddet dolu ve birbirini tutmaz nedenler yüzünden mahkûm ediliyorlar. Siz onların kültürü korumak ve aktarmak için var olduklarını, dolayısıyla özünde *muhafazakâr olduklarını*, ama görev ve rolleri konusunda yanılgıya düştüklerini, eleştirel ve olumsuz bir tavır içine girdiklerini, sürekli iktidara saldırarak, ülkelerinin tarihinde kötülükten başka bir şey göremez hale geldiklerini söylüyorsunuz. Sonuç olarak, onlar *her konuda* yanılmışlardır, çok önemli durumlarda hal-

kı aldatmaya kalkışmış olmasalar, bu o kadar vahim olmayabilirdi.

Halkı aldatmak! Bu şu demektir: halkı kendi çıkarlarına sırt çevirir hale getirmek. Acaba aydınların elinde hükümetle aşık atacak belli bir güç mü vardır? Hayır, eylem ve görevlerini tanımlayan kültür koruyuculuğundan saptıkları andan itibaren, düpedüz güçsüzleşmekle suçlanıyorlar: kim dinler ki onları? Zaten onlar doğa olarak zayıftır. *Üretken değildirler* ve kendilerine ancak yaşamlarını sürdürecek kadar bir ücret ödenir, ki bu da gerek sivil toplum, gerekse politik toplum içinde kendilerini savunma olanaklarını ellerinden alır. Elleri kolları bağlanır ve ne yana bakacaklarını bilemez hale gelirler. Ekonomik ve sosyal bir güce sahip olmadıklarından, kendilerini her şey hakkında yargıda bulunmaya çağrılı bir seçkinler sınıfı sanırlar, oysa hiç de öyle değildirler. Ahlakçılıkları ve idealizmleri de buradan ileri gelir (şimdiden uzak bir gelecekte yaşıyorlarmış gibi düşünürler ve bizim zamanımızı geleceğin soyut bakış açısından yargılarlar).

Dogmatizmlerini de unutmayalım; ne yapılması gerektiğine karar vermek için, sarsılmaz, ama soyut ilkelere başvururlar. Burada hedef, elbette Marksizm; bu da yeni bir çelişkiye düşmek anlamına geliyor, çünkü Marksizm ilke olarak ahlakçılığa karşı. Aydınlara mal edildiğinden, bu çelişki hiç de rahatsız etmiyor. Her şekilde, onlara karşı politikacıların gerçekçiliği ortaya atılacaktır: Aydınlar işlevlerine, varoluş nedenlerine ihanet eder ve "reddetmekten başka bir şey bilmeyen anlayış"la özdeşleşirken, politikacılar, bizde de, sizde de, alçakgönüllülükle savaşın harabeye çevirdiği ülkeyi onarmışlar, bunu yaparken de, özellikle geleneklere ve bazı durumlarda Batı dünyasındaki yeni pratiklere (ve kurumlara) bağlı, ölçülü bir görgücülük örneği sunmuşlardır. Bu açıdan, Avrupa'da Japonya'da olduğundan da ileri gidilmiştir; siz aydınları *zorunlu* bir kötülük olarak görüyorsunuz; kültürün korunma-

sı, aktarılması, zenginleştirilmesi için onlara ihtiyaç var; aralarından birkaç çürük elma daima çıkacaktır, bunların zararlı etkisiyle mücadele etmek yeterlidir. Bizdeyse, aydınlar için ölüm ilanları verilmekte: Amerikanvari düşüncelerin etkisiyle, her şeyi bildiğini iddia eden bu adamların ortadan kalkacağı ileri sürülüyor. Bilimde kaydedilen ilerlemeler sayesinde, bu evrenselcilerin yerini sıkı sıkıya uzmanlaşmış araştırma ekipleri alacakmış.

Çelişkilerine karşın, bütün bu eleştirilerde ortak bir nokta bulmak mümkün mü? Evet; hepsi de temel bir suçlamadan kaynaklanır gibidir: *aydın, kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokan* ve küresel insan ve toplum kavramı adına -bugün olanaksız, dolayısıyla soyut ve yanlış bir kavram, çünkü büyümekte olan toplumlar kendilerini yaşam biçimlerinin, sosyal işlevlerin, somut sorunların uç boyutlardaki çeşitliliğiyle tanımlamaktadırlar- kabullenilmiş gerçeklerin ve bundan kaynaklanan davranışların tümünü sorgulama iddiasında olan biridir. Ama aydının üstüne vazife olmayan şeylere karışan biri olduğu *doğrudur.* Hem de o kadar doğrudur ki, bizde kişiler için kullanılan "entelektüel" sözcüğü, Dreyfus olayı sırasında, halkın ağzında olumsuz bir anlama bürünüvermiştir. Dreyfus'a karşı olanlara göre yüzbaşı Dreyfus'un aklanması da, mahkûm edilmesi de askeri mahkemelerin, sonuç olarak *Genelkurmayın* işiydi: Dreyfus yanlıları ise, sanığın suçsuzluğuna inanmakla, *hadlerini aşmış* oluyorlardı. O halde, aydınların tümü de köken olarak zihinsel çalışmalarıyla (pozitif bilimler, uygulamalı bilimler, tıp, edebiyat, vb.) belli bir ün kazanmış, kendi alanlarından çıkarak, küresel ve dogmatik bir insan kavramı (belirsiz ya da belirgin, ahlakçı ya da Marksist) adına, toplumu ve kurulu düzeni eleştirmek için bu ünü *kötüye kullanan* çeşitli insanlar topluluğu gibi görünüyor.

Eğer, bu genel aydın kavramına bir örnek vermem

istenirse, ben atom silahlarını mükemmelleştirmek için atomun parçalanması üstünde çalışan bilim adamlarına "aydın" denilemeyeceğini söyleyeceğim: onlar bilim adamıdır, işte o kadar. Ama yapılmasına göz yumdukları bu silahların yıkıcı gücü karşısında dehşete kapılan bilginler bir araya gelerek kamuoyunu atom bombasının kullanılmasına karşı uyaran bir manifesto imzaladıklarında artık birer aydındırlar. Gerçekten de: 1. Yetki sınırlarını aşmışlardır: bir bomba imal etmek başka bir şeydir, onun kullanılmasını yargılamak başka şey; 2. Kamuoyunu sarsmak için, kendilerine bahşedilen ün ve yetkiyi kötüye kullanarak, bilimsel donanımlarıyla, geliştirdikleri silah konusunda *bambaşka ilkelerden* hareket ederek edindikleri politik değerlendirmeleri ayıran aşılmaz uçurumu maskelemiş olurlar; 3. Aslında bombanın kullanılmasını teknik hatalar saptadıkları için değil, ama insan yaşamını en yüce değer olarak kabul eden son derece tartışma götürür bir değerler sistemi adına kınamaktadırlar.

Bu temel suçlamalar ne gibi bir değer taşımaktadır? Bunlar bir gerçekliğe mi tekabül etmektedir? Önce *aydın kimdir*, öğrenmeye çalışmadan buna karar verebilme durumunda olamayız.

2. *Aydın Kimdir?*

Yetki sınırlarını aşmakla suçlandığına göre, aydın kendilerini sosyal olarak *tanınan* işlevlerle tanımlayan insanların oluşturduğu bütünde özel bir durum olarak karşımıza çıkıyor. Bakalım, bu ne anlama geliyormuş.

Her *praksis* birçok uğrak içerir. Eylem, *olmayanın* (ulaşılacak amaç, son tahlilde yaşamı yeniden üretmek için durumun ilk verilerinin yeniden dağıtılması) yararına olarak, *olanı* (pratik alan *değiştirilecek* durum olarak kendini ortaya koyar) kısmen yok sayar.

Ama bu yok sayma bir açığa çıkarıştır ve *olanla olmayan gerçekleştirildiğine* göre bir olumlamayı da beraberinde getirir, olmayandan hareketle olanı ortaya çıkartıcı kavrayış, verilenin içinde, henüz olmayanı gerçekleştirecek bir yol bulmak zorunda olduğundan, olabildiğince açık olmalıdır (bir malzemeden beklenen direnç, onun maruz kaldığı baskıya göre kendini gösterir). O halde *praksis,* gerçekliği açığa vuran, onu aşan, koruyan ve çoktan değiştirmiş olan pratik bilgi uğrağını içinde barındırır. Araştırma ve kendi yönlendirilmiş değişim olanağını içinde taşıyan varlığın kavranması olarak tanımlanan pratik gerçeklik bu düzeyde yer alır. Gerçeklik varlığa var olmayandan, şimdiki zamana pratik gelecekten gelir. Bu bakımdan, *gerçekleştirilmiş* girişim, keşfedilen olanakların *sınanmasıdır.* (Sırat köprüsünden ırmağın öte yakasına geçerken, seçilen ve bir araya getirilen malzeme öngörülen direnci gösterir.) Bu nedenle, pratik bilgi *öncelikle* icattır. Keşfedilmeleri, kullanılmaları ve sınanmaları için, olanakların önce *icat edilmiş* olmaları gerekir. Bu anlamda, her insan tasarıdır: henüz olmayandan hareketle *çoktan olanı* icat ettiği için yaratıcı, girişimini sonuçlandıracak olanakları kesinlikle belirlemeden başarıya ulaşamayacağı için *bilgin,* konulan hedef şematik olarak araçları da gösterdiğinden, hedef ne kadar soyutsa, aydın da o kadar somut araçlar bulmak zorunda olduğundan *araştırmacı ve sorgulayıcıdır*; bu da, amacın bu araçlar tarafından belirlenmesi ve kimi zaman saptırılarak zenginleştirilmesi demektir. Bu onun amacı, sonunda amaç kullanılan araçların bütünleyici birimi olana kadar araçlarla sorgulaması anlamına gelir. O anda, aydının "buna değip değmediğine," yani bir başka deyişle, *yaşamı* her yönüyle kucaklayan bir bakış açısından ele alınan bütünleyici amacın, kendisini gerçekleştirecek enerjik dönüşümlerinin boyutlarına ya da başka türlü söylersek, kazanımın enerji tüketimine değip değme-

yeceğine karar vermesi gerekir. Çünkü biz, her türlü harcamanın şu ya da bu yanıyla hırsızlık gibi göründüğü bir yoksunluklar dünyasında yaşıyoruz.

Modern toplumlarda, iş bölümü farklı gruplara, bir araya geldiğinde *praksis*'i oluşturan çeşitli görevler yükler. Bizi ilgilendirdiği yanıyla da, pratik bilgi uzmanlarının doğmasına zemin hazırlar. Başka bir deyişle eylemde bir uğrak olan *örtünün kaldırılması*, özel bu grup içinde ve bu grup aracılığıyla izole edilir ve kendisi için ortaya konur. Sonlar egemen grup tarafından tanımlanır ve çalışan sınıflar tarafından gerçekleştirilir, ama araçların incelenmesi işi Colin Clarke'ın üçüncü sektör adını verdiği ve bilginlerden, mühendislerden, hukukçulardan, yargıçlardan, kanun adamlarından, profesörlerden vb. oluşan teknisyenler kesimine bırakılmıştır. Bu insanlar birey olarak başkalarından da farksızdır, çünkü ne yaparsa yapsın hepsi de, düzenleme projeleriyle aştıkları varlığın üstündeki örtüyü kaldırır ve onu korur. Onlara yüklenen sosyal işlev, olanaklar alanının eleştirel incelemesinden ibarettir ve ne hedeflerin değerlendirilmesi ne de çoğu zaman olduğu gibi, gerçekleştirilmesi onların işi değildir (istisnalar vardır: mesela cerrah). Her pratik bilgi teknisyeni aydın değildir, ama aydınlar onlar arasından -başka hiçbir yerden değil- çıkar.

Ne olduklarını anlamak için, bunların Fransa'da nasıl ortaya çıktıklarına bir bakalım. 16. yüzyıla kadar ruhban -kilise adamı- da bilgiyi elinde tutanlardandı. Ne baronlar okuma biliyordu, ne de köylüler. Okuma *rahibin işiydi*. Ama kilise ekonomik bir güce (uçsuz bucaksız zenginlikler) ve politik bir güce (feodallere dayattığı ve çoğunlukla da uyulmasını sağladığı Tanrı barışının da kanıtladığı gibi) sahipti. Bu özellikleriyle kilise kendisini ifade eden ve başka sınıflara dayattığı bir *ideolojinin*, Hıristiyanlığın bekçisidir. Din adamı derebeyiyle köylü arasında bir aracıdır. Karşılıklı ola-

rak, onların ortak bir ideolojiye sahip olduklarını (ya da sahip olduklarını sandıkları) bilmelerini sağlar. Dogmaları korur, geleneği aktarır ve uyarlar. Kilise adamı olduğundan, bilgi uzmanı olamaz. Mitik bir dünya imajı sunar, kilisenin sınıf bilincini ifade ederken, bir yandan da tamamen kutsal bir evrende insanın yerini ve yazgısını tanımlayan totaliter bir mittir bu ve sosyal hiyerarşiyi vurgular.

Pratik bilgi uzmanı burjuvazinin gelişmesiyle ortaya çıkar. Bu tüccarlar sınıfı, oluştuğu andan itibaren, kilisenin ticari kapitalizmin gelişmesini baltalayan ilkeleri (*dürüst* fiyat, tefeciliğin lanetlenmesi) yüzünden bu kurumla çatışmaya girer. Bununla birlikte, kendi ideolojisini tanımlamayı pek de dert etmeden kiliseninkini benimser ve korur. Ama teknik yardımcılarını ve koruyucularını kendi çocukları arasından seçer. Ticaret filoları bilginlerin ve mühendislerin varlığını gerekli kılar. Çift yönlü muhasebe matematikçilerin doğmasına zemin hazırlayacak hesap adamları ister: *reel* mülkiyet ve sözleşmeler kanun adamlarının sayısının artmasını zorunlu kılar, tıp gelişir ve sanat alanında burjuva gerçekçiliğinin kökeninde anatomi yatar. Yani araç uzmanları burjuvaziden ve burjuvazinin içinde doğar: onlar ne bir sınıftır ne de seçkin bir kesim. Ticari kapitalizm denen o geniş girişimle tamamen bütünleştiklerinden, ona tutunma ve daha da genişleme olanakları sağlarlar. Bu bilim adamları ve bu pratisyenler hiçbir *ideolojiye* bekçilik etmezler ve işlevleri de burjuvaziye bir ideoloji kazandırmak değildir. Burjuvalarla kilise ideolojisini karşı karşıya getiren sürtüşmelere pek az karışacaklardır: sorunlar din adamları düzeyinde ve onlar tarafından ortaya konacaktır. Burjuvazi, gelişen ticaretle bütünleşecek bir güç haline gelirken, onlar kendi aralarında, yapay bir evrensellik adına birbirlerine düşeceklerdir. Onların kutsal ideolojiyi yükselen sınıfın gereksinimlerine uydurma girişimlerinden,

hem Reform (Protestanlık ticari kapitalizmin ideolojisidir) hem de Karşı Reform (Cizvitler Protestan kilisesinde burjuvaziyi sorgulayacaklardır: tefecilik kavramı onlar sayesinde kredi kavramına dönüşür) doğar. Bilim adamları bu çatışmalar arasında yaşar, bunları aşağılar, bunlardaki çelişkiyi hisseder, ama henüz bunların baş etmeni değildir.

Aslında, ancak pratik sektörlerin tümünün kutsallıktan arındırılmasında çıkarı olan burjuvaziyi kutsal ideolijinin hiçbir uyarlaması hoşnut edemezdi. Oysa, pratik bilgi teknisyenlerinin –ruhban sınıfının kendi arasındaki çekişmelerin ötesinde– farkında bile olmadan, burjuva sınıfının *praksis*'ini kendi içinde açıklayarak ve mal dolaşımının gerçekleştiği zaman ve yeri tanımlayarak ortaya koyduğu şey işte budur. Kutsal bir sektör laikleştirildikçe, Tanrı yeniden göğe yükselmeye hazırdır: 17. yüzyıldan itibaren, *Tanrı saklı bir Tanrı'dır artık*. Aynı anda, burjuvazi kendini küresel bir dünya görüşüyle, yani bir ideolojiden hareketle bir sınıf olarak onaylama gereksinimini duyar: "Batı Avrupa'da düşünce bunalımı" olarak adlandırılan şeyin anlamı işte budur. Bu ideoloji ruhban sınıfı tarafından değil, ama pratik bilgi uzmanları tarafından oluşturulacaktır: hukukçular (Montesquieu), edebiyatçılar (Voltaire, Diderot, Rousseau), matematikçiler (d'Alembert), bir maliyeci (Helvetius), hekimler, vb. Bunlar din adamlarının yerini alır ve kendilerine "filozof" adını verirler, yani "bilgelik tutkunları." Bilgelik ise akıl demektir. Filozofların özel çalışmaları dışında, burjuvazinin *eylem ve taleplerini* kucaklayıp doğrulayan akılcı bir evren kavramı yaratmaları söz konusudur...

Dönemin bilim ve teknik alanlarında denenmiş araştırma yöntemlerinden başka bir şey olmayan analitik yöntemden yararlanacaklardır. Bu metodu tarih ve toplum sorunlarına uygulayacaklardır. Bu, akıldışı bir bağdaştırmacılık üstünde temellenen aristokra-

sinin geleneklerine, ayrıcalıklarına ve mitlerine karşı en etkili silahtır. Gene de ihtiyatlı davranarak aristokrasinin ve dinbilimin mitlerini kemiren zehri, yüzeysel bağdaştırmacılıklara dönüştüreceklerdir. Ben pozitif bilimlerle, Tanrı'nın yarattığı Hıristiyan dünyası arasında uzlaşma konusu olan *Doğa* düşüncesini tek bir örnek olarak veriyorum: Her ikisi de doğrudur: *Doğa her şeyden* önce, varolan her şeyi toparlayan ve bağdaştıran bir birlik düşüncesidir -bu da bizi tanrısal nedenlere götürür; ama *Doğa*, aynı zamanda her şeyin yasalara bağlı olduğu, dünyanın sonsuz sayıda sebep-sonuç zincirinden oluştuğu ve bilinen her nesnenin bu zincirlerden çoğunun karşı karşıya gelmesinin rastlantısal sonucu olduğu düşüncesidir ve bu da ister istemez Demiurgos, yani Yaradan düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Böylece, bu çok iyi seçilmiş kavrama sığınarak Hıristiyan, tanrıcı, tanrıtanımaz, materyalist olunabilir, ister derinlerdeki düşünceni hiç inanmadığın bu dış cephenin arkasına sakla, ister kendi kendini kandır, ister *hem* inan, *hem* inanma. Filozofların çoğu, ta küçücük bir çocukken içlerine işlemiş dini inançlardan pekâlâ da etkilenmiş olmalarına karşın, pratik bilgi uzmanları olarak aynen bu son durumda bulunuyorlardı.

Bu noktadan itibaren, çalışmaları burjuvaziye, feodaliteye karşı savaşması için gerekli silahları vermek ve gururlu bilinci içinde onu onaylamaktan ibaret olacaktır. *Doğa yasaları* düşüncesini ekonomik alana da yayarak -kaçınılmaz, ama temel bir hata- ekonomiyi laik ve insanın dışında bir sektör haline getirirler: yasaların değiştirilmesi akla bile getirilemeyen katılığı, insanları boyun eğmeye zorlar; ekonomi doğanın bir parçasıdır: doğa gibi ona da ancak boyun eğerek egemen olabilirsiniz. Filozoflar özgürlük, özgür düşünce hakkı talep ederlerken, aslında pratik araştırmalar (bir yandan gerçekleştirdikleri) için gerekli bağımsız dü-

şünceyi talep etmektedirler, ama burjuva sınıfı için bu talep her şeyden önce, ticareti baltalayan feodal kalıntıların ortadan kaldırılmasını ve liberalizmi ya da ekonomide serbest rekabeti hedeflemektedir. Aynı şekilde, *bireycilik* de, burjuva mülkiyetçilerine her şeyden önce insanlar arası ilişkiler demek olan feodal mülkiyete karşı, sahip olanla sahip olunan mal arasındaki aracısız ilişki olan reel mülkiyetin onaylanması gibi görünmektedir. *Sosyal atomizm* dönemin bilimsel düşüncesinin topluma uyarlanmasının sonucudur: burjuva bu düşünceyi sosyal "organizmaları" *reddetmek* için kullanır. Bütün sosyal parçacıkların eşitliği, analitik akla dayanan bilimci ideolojinin zorunlu bir sonucudur: burjuvalar bunu insanların *geri kalan kısmını* onların karşısına çıkartarak soyluları toplum dışına atmak için kullanacaklarıdır. Gerçekten de o dönemde burjuvazi, Marx'ın dediği gibi, kendini evrensel bir sınıf olarak görmektedir.

Özetle, "filozoflar" bugün "aydınlar" nelerle suçlanıyorsa, ondan başka bir şey yapmamışlardır: yöntemlerini, ulaşması gereken amaçlar dışında, yani materyalist ve analitik bir bilimcilik üstüne dayalı bir burjuva ideolojisi kurmak için kullanmışlardır. Onları ilk aydınlar olarak mı görmeliyiz? Hem evet, hem hayır. İşin aslı, o dönemde ariştokratlar onları kendilerini hiç ilgilendirmeyen şeylere karışmakla suçluyordu. Din adamları da. Ama burjuvazi hiç suçlamadı onları. Çünkü onların ideolojileri hiçlikten çıkmamıştı: burjuva sınıfı ticari *pratiği* içinde ve sayesinde onu kaba çizgileriyle ve dağınık biçimde üretmekteydi; işaretler ve simgeler içinden, kendi bilincine varabilmek için öteki sosyal sınıfların ideolojilerini çözüp dağıtabilmek için ona ihtiyacı olduğunun farkındaydı. Yani, "filozoflar" Gramsci'nin bu sözcüğe verdiği anlamla, *organik* aydınlar olarak çıkıyorlar karşımıza: burjuva sınıfının içinde doğduklarından, bu sınıfın *nesnel ruhunu*

ifade etme işlevini üstleniyorlar. Bu organik uyum nereden gelmektedir? Önce, o sınıf tarafından yaratılmalarından, onun başarılarıyla ilerlemelerinden, onun gelenek ve görenekleriyle, düşünceleriyle yoğrulmuş olmalarından. Sonra ve özellikle, bilimsel, pratik araştırma hareketiyle yükselen sınıfın hareketi birbiriyle örtüştüğünden: tartışma ruhu, serbest ticareti engelleyen otorite ilkesinin ve engellerin reddi, bilimsel yasaların evrenselliği, feodal yöreciliğe karşı çıkan insanın evrenselliği, sonuçta şu iki formüle bağlanan –her insan bir burjuvadır, her burjuva bir insandır– bu değerler ve düşünceler bütününün bir adı vardır: o da *burjuva hümanizmidir*.

Bu bir altın çağdı: burjuvazinin içinde doğan, eğitim gören, yetişen "filozoflar" onun da onayıyla burjuva ideolojisini ortaya çıkartmak için uğraşıyorlardı. Bu çağ gerilerde kaldı. Bugün burjuva sınıfı iktidardadır, ama hiçbir şey onu evrensel sınıf olarak kabul ettiremez. Sadece bu bile onun "hümanizminin" köhnemişliğini ortaya koymaya yetecektir. Bu ideoloji aile kapitalizmi zamanında ne kadar yeterliyse bugünkü tekeller çağına da o denli uymamaktadır. Gene de hâlâ dayanmaktadır: burjuvazi kendini hümanist ilan etmekte direniyor, Batı kendini *özgür dünya* olarak tanımlıyor, vb. Bu arada, 19. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle de Dreyfus olayından bu yana filozofların torunları *aydınlar* haline geliyor. Bu ne demektir?

Onlar her zaman için pratik bilgi uzmanlarının içinden çıkıyor. Ama onları tanımlamak için, bu sosyal kategorinin *halihazırdaki* karakter özelliklerini ortaya dökmek gerekiyor.

1. Pratik bilgi teknisyeni *tepeden* seçilmiştir. Genel olarak, artık egemen sınıf içinden çıkmamaktadır, ama *kendi içinde* onu atayan ve yapacağı *işe* karar veren bu sınıftır: girişimlerinin gerçek yapısına göre (sözgelimi endüstrileşmenin içinde bulunduğu evre-

ye göre), *onun* özel seçimleri ve çıkarları dikkate alınarak belirlenen sosyal gereksinimlere göre (bir toplum, ölülerinin sayısını, artı değerden tıbba ayıracağı paraya göre *kısmen* kendi seçer). Elde edilen mevki ve oynanacak rol olarak işi, bir adamın soyut, ama *beklenen* geleceğini *öncesinden* tanımlar: 1975 yılı için şu kadar hekim, öğrenim görevlisi vb. açığı, bir bölük genç için hem olanaklar alanının yapılanması, devam edilecek dersler, hem de bir *yazgı* demektir: gerçekte, çoğu zaman işleri, tıpkı sosyal varlıkları gibi, daha onlar doğmadan *önce* kendilerini beklemektedir; kaldı ki, *sosyal varlıkları* da onların *günü gününe* yerine getirecekleri işlevlerin birliğinden başka bir şey değildir. O halde, *çıkarına* göre, ki bu onun en yüce hedefidir, teknisyenlerin sayısının ne olacağına karar verecek olan egemen sınıftır. Aynı zamanda endüstriyel büyüme, konjonktür, ortaya çıkan yeni gereksinimler (sözgelimi, kitle üretimi reklamcılıkta hatırı sayılır bir gelişmeye yol açmış, bu da gitgide artan sayılarda psikolog-teknisyenlerin, istatistik uzmanlarının, reklamcılıkta fikir üreticilerinin ve metin yazarlarının, bunları *gerçekleştirecek* sanatçıların, vb. ortaya çıkmasını sağlamıştır ya da *human engineering*'in yani insan mühendisliğinin benimsenmesi psiko teknisyenlerle ya da sosyologlarla doğrudan işbirliğini zorunlu hale getirmektedir) ışığında, bunların ücretleri için artı değerden ayrılacak pay miktarına da o karar vermektedir. Bugün durum çok açıktır: endüstri çağı geçmiş köhne hümanizmi bir yana bırakarak, işletmelere test uzmanları, ikincil kadrolar, halkla ilişkiler vb. temin etmeyi hedefleyen uzmanlık disiplinlerine yönelmeleri için üniversitelere el koymak istemektedir.

2. Pratik bilgi uzmanlarının ideolojik ve teknik eğitimi de tepeden oluşturulan (ilk, orta, yüksek), dolayısıyla *seçmeci* bir sistemle belirlenmektedir. Egemen sınıf onlara şunları verecek biçimde düzenlemektedir

eğitimi: a) kendi uygun gördüğü ideoloji (*ilk* ve *orta*); b) işlevlerini yerine getirmelerini sağlayacak bilgi ve uygulamalar (yüksek).

Yani *daha başından* onları iki rol için eğitmektedir: İlkinde onları hem araştırma uzmanı hem de egemen güçlerin hizmetkârı, daha açık bir deyişle geleneğin bekçileri yapmaktadır. İkinci rolse, Gramsci'nin deyişiyle onları "üstyapıların görevlileri" olmak için hazırlar; bu kimlikleriyle sosyal egemenliğin ve siyasal yönetimin alt görevlerini (test uzmanları düzenin bekçileri, profesörler seçmecidir, vb.) yerine getirebilecek kadar bir güce sahip olurlar. Sessiz sedasız, değerlerin aktarılması (günün gereksinimlerine uydurmak amacıyla onları yeniden elden geçirerek) ve yeri geldikçe, teknik bilgilerine dayanarak diğer bütün sınıfların gerekçelerine ve değerlerine karşı savaşmakla görevlendirilmişlerdir. Bu düzeyde, kimi zaman açıkça (Nazi düşünürlerinin saldırgan milliyetçilikleri) kimi zaman üstü kapalı (evrensel hümanizm, daha doğrusu sahte evrensellik) biçimde ideolojik bir *yöreciliğin* ajanları durumundadırlar. Üstünde durulması gereken şey, bu düzeyde, üstlerine vazife olmayan şeylerle ilgilenmekle görevli olmalarıdır. Bununla birlikte, kimsenin aklına onlara *aydın* demek gelmeyecektir: bunun nedeni, aslında egemen ideolojiden başka bir şey olmayan şeyleri bilimsel yasalar diye yutturmalarıdır. Sömürgecilik döneminde, psikiyatrlar beynin anatomik ve fizyolojik yapısını inceleyerek, Afrikalıların (mesela) geriliğini ortaya koyan sözümona tutarlı çalışmalar yapmıştı. Böylece burjuva hümanizminin korunmasına katkıda bulunuyorlardı: dış görünüşlerinden başka insanla hiçbir benzerliği olmayan sömürge toplumları *dışında* bütün insanlar eşittir. Başka çalışmalarla da, benzer biçimde kadın cinsinin zayıflığı kanıtlanmıştı: insanlık burjuvalardan, beyazlardan ve erkeklerden oluşuyordu.

3. Sınıflar arası ilişkiler pratik bilgi teknisyenlerinin ayıklanmasını otomatik olarak düzenlemektedir: Fransa'da bu sosyal kategoride hiçbir işçi yer almaz, çünkü bir işçi çocuğunun yükseköğrenim yapabilmesi çok zordur; son dönemlerde kırsal göçün kentlerdeki küçük memurluklara yönelmesi yüzünden, bu alanda köylü sayısı çok daha fazladır. Ama bunlar daha çok küçük burjuva çocuklarıdır. İktidar, bir burs sistemi sayesinde (eğitim parasızdır, ama yaşamak da lazımdır) koşullara göre şu ya da bu işe göre adam alma politikasını benimser. Ayrıca, orta sınıftan çocuklar için bile olanakların, aile bütçesi yüzünden son derece sınırlandığını da ekleyelim: Çocuklarının altı yıllık tıp eğitimi, orta sınıfların alt katmanlarındaki ailelerin bütçesinin kaldıramayacağı kadar ağır bir yüktür. Yani, pratik bilgi teknisyeni için her şey milimi milimine belirlenmiş gibidir. Genel olarak orta sınıfların ara katmanlarında doğan ve kafası çocukluğundan beri egemen sınıfın ayrımcı politikasıyla doldurulan çocuk, işiyle de orta sınıfta yer alır. Bu onun genel olarak işçilerle hiçbir yakınlığının olmadığı, gene de her halükârda artı değerden geçindiğinden, onların sömürülmesinde patron sınıfına suç ortaklığı ettiği anlamına gelir. Bu anlamda, onun sosyal varlığı ve yazgısı kendisine dışarıdan gelmektedir: o ortalamaların adamıdır, vasat-insandır, orta sınıfların insanıdır; etkinliklerinin yöneldiği genel hedefler *kendi* hedefleri değildir.

Aydın, işte bu noktada ortaya çıkar:

Her şey, egemen sınıfın pratik bilgi teknisyenine dönüştürdüğü sosyal hizmetlinin birçok noktada, aynı çelişkiden rahatsız olmasından kaynaklanır:

1. O çocukluğundan beri "hümanisttir": yani bütün insanların eşit olduğuna inandırılmıştır. Oysa, sadece kendine baksa, bizzat kendisinin insanlık durumlarının eşitsizliğinin bir kanıtı olduğunun bilincine varacaktır. Pratiğe dökülmüş bilgisinden ileri gelen sosyal

bir *güce* mi sahiptir? O, bu bilgiyi, bir memur, bir yüksek ücretli ya da serbest meslek erbabı çocuğu olarak *miras* gibi devralmıştır: bu kültür, o daha dünyaya gelmeden aile içinde mevcuttur; bu bakımdan aile içinde doğmakla, bir kültürde doğmak aynı şeydir. Onun işçi sınıfı içinden çıkması halindeyse, başarması ancak, arkadaşlarının büyük bir çoğunluğunu dışarıda bırakan karmaşık ve seçiminde *asla adil olmayan* bir sistem sayesinde mümkündür. Neresinden bakılırsa bakılsın, hele hele bir de bütün sınavları en parlak bir şekilde geçmişse, bir bakıma hak edilmemiş bir ayrıcalığa sahip olacaktır. Bu ayrıcalık –ya da bilgi tekeli– hümanist eşitlik ilkesiyle bütünüyle çelişmektedir. Başka bir deyişle, onun bu ayrıcalıktan vazgeçmesi gerekecektir. Ama bu ayrıcalık bizzat *kendisi* olduğundan, bundan vazgeçmesi ancak kendini silmesiyle mümkün olacaktır ki, bu da insanların çoğunluğunda derinlere kök salmış yaşama içgüdüsüyle çelişen bir şeydir.

2. 18. yüzyıl "filozofunun" *kendi* sınıfının organik aydını olma şansına sahip olduğunu görmüştük. Bunun anlamı, burjuvazi ideolojisinin –feodal iktidarın köhne yapılarını sorguluyordu– bilimsel araştırmanın genel ilkeleri içinden, kendiliğinden doğmuş gibi görünmesidir: kendini evrensel bir sınıf olarak kabul eden burjuvazinin, kan ve ırk bağlarıyla ayrıcalıklı konum iddiasındaki aristokrasiye karşı evrensellik talep ettiği aldatmacası.

Bugün, başlangıçta pratik bilgi teknisyenlerini "hümanist eğitim ve öğrenimle işleyen burjuva ideolojisi onların, diğer yapıcı parçalarıyla, araştırma işlevleriyle, yani bilgi ve yöntemleriyle çelişir: onlarsa işte bu noktada evrenselcidir, çünkü evrensel bilgiyi ve evrensel pratikleri aramaktadırlar. Ne var ki yöntemlerini, egemen sınıfı ve ideolojisini –*kendi* ideolojileri de olan– incelemek için uygulasalar bile, her ikisinin de sinsi bir biçimde *ayrımcı* olduğunu kendilerinden giz-

leyemezler. İşte o andan itibaren, araştırmalarında bile bir yabancılaşma keşfederler, çünkü kendilerine yabancı olan ve sorgulamalarına izin verilmeyen amaçların aracı durumuna düşmüşlerdir. Bu çelişki onlardan değil, bizzat egemen sınıftan kaynaklanmaktadır. Sizin tarihinizden alınacak bir örnekte bunu çok açık biçimde göreceğiz.

1886'da Arinari Mori, Japonya'da kamu eğitiminde reforma girişir: ilk eğitim, militarizm ve milliyetçilik ideolojisine dayandırılacak, çocukta devlete bağlılık, geleneksel değerlere saygı gibi kavramlar geliştirilecektir. Ama Mori, öte yandan (Meici dönemindeyiz), eğitimin bu temel kavramlarla sınırlı kalması halinde, Japonya'nın endüstri donanımı için gereken bilim adamı ve teknisyenlerin yetiştirilemeyeceğine de inanmıştır. O halde, bu yüzden "yükseköğrenime" araştırmada yoğunlaşan belli bir serbestlik tanımak gerekmektedir.

O dönemden bu yana Japon eğitim sistemi çok büyük değişikliklerden geçti, ama ben bu örneği pratik bilgi uzmanlarındaki çelişkinin, egemen sınıfların çelişkili çıkarlarının eseri olduğunu göstermek için verdim. Gerçekten de, onları çocukluklarından itibaren bekleyen ve bir devlete, bir politikaya, egemen sınıflara boyun eğmede temellenen ayrımcı ideolojiyle, onlara gene dışarıdan, ama boyun eğdirildikten *sonra* kazandırılan araştırma ruhunun -özgür ve evrenselci- çatışması yüzünden onları çelişkili-insanlar haline getirecek olan çelişkili örneği oluşturan egemen sınıftır. Bizde de aynı çelişki söz konusudur: Kitlelerin çok daha küçük bir azınlık tarafından sömürülmesi gibi bir sosyal gerçeklik, sahte bir evrensellik maskesi altında daha çocukluklarından itibaren gizlenir onlardan: işçi ve köylülerin içinde bulunduğu gerçek durumlar ve sınıf mücadeleleri hümanizm adı altında onlardan saklanır: aldatıcı bir eşitlik kisvesi altında emperyalizm,

sömürgecilik, bu uygulamaların ideolojisi olan ırkçılık hep saklanır; yükseköğrenime adım attıklarında, pek çoğunun kafası daha çocukluklarından itibaren kadınların değersizlikleriyle doldurulmuş durumdadır: yalnızca burjuvazinin erişebildiği özgürlük, kendilerine biçimsel bir evrensellik olarak sunulur: herkesin oy hakkı vardır, vb. Barış, ilerleme, kardeşlik, onları birer rekabetçi-insan haline getiren ayıklamayı, ABD Silahlı Kuvvetlerinin Vietnam'a saldırmasını, emperyalist savaşları güçlükle maskeler. Son zamanlarda, insanlığın üçte ikisinin kronikleşmiş bir yetersiz beslenme halinde yaşadığını örtbas etmek için, bu insanların "doğum kontrolü" konusunda bilgilendirilmesi ve bu konuda ahkâm kesme yoluna gidildi. Bu demektir ki, bu birbirini tutmaz düşüncelere bir tutarlılık görüntüsü vermek, daha doğrusu, yanlışlığı, su götürmez düşünceler aracılığıyla araştırma özgürlüğünü sınırlamak isterken bilimsel ve teknik özgür düşünceye, *kendisinden* kaynaklanmayan normlarla set çekiyor ve dolayısıyla, araştırma ruhuna dış sınırlar çiziyorlar ve bunu yaparken de, bu sınırların bu ruhtan doğduğuna inanmaya ve inandırmaya çalışıyorlar. Sözün kısası, bilimsel ve teknik düşünce evrenselliğini ancak *gözetim* altında geliştirebiliyor, bu yüzden de, evrenselliğe sahip olmasına karşın, evrensel, özgür ve sağlam bir çekirdeğin varlığına karşın, belli bir grubun emrindeki bilim, bir ideolojiye dönüşüyor.

3. Egemen sınıfların amaçları ne olursa olsun, teknik adamın işi öncelikle *pratiktir,* yani o yararlı olanı amaçlamaktadır. Falanca ya da filanca sosyal gruba yararlı olanı değil, hiçbir ayrım gözetmeksizin ve sınır koymaksızın yararlı olanı. Bir hekim kanseri iyileştirmek için araştırmalar yaparken, araştırmalarında, sözgelimi *zenginlerin* tedavi edilmesi gerektiği belirtilmez, çünkü kanserli hücrelerin zengin ya da yoksul olmakla hiçbir ilgisi yoktur. Hastanın tanımlan-

maması ister istemez onun evrenselleştirilmesi anlamına gelir: bir insan iyileştirilebiliyorsa (elbette araştırmanın dışında kalan sosyal ve mesleki kimlikleriyle karakterize edilen bir insan), *bütün insanlar* iyileştirilebilecektir. Ama, gerçekte bu hekim, koşullar yüzünden, *az bulunurluk* ve *kâr* (endüstri burjuvazisinin en büyük amacı) durumlarına göre, egemen sınıf tarafından belirlenen bir ilişkiler sistemi içine gömülmüş bulunmaktadır ve kredilerle kısıtlanan araştırmaları kadar –bir ilaç bulduğunda– ilk tedavilerin ücreti de önce ancak küçük bir azınlığın hizmetine sunulacaktır (şunu da ekleyelim ki, hekimin buluşları ekonomik nedenlerle şu ya da bu kuruluş tarafından gizli tutulabilir. Yaşlılığa karşı birinci sınıf ama Romanya yapımı bir ilaç birçok ülkede satılırken, eczacıların direnişi yüzünden Fransa'da bulunmamaktadır; gene bir kısım ilaç yıllardır laboratuvarlarda mevcutken, bunları *hiçbir yerde* bulamazsınız ve halk da bunlardan haberdar değildir, vb.). Çoğu durumda, ayrıcalıklı sosyal kesimler, pratik bilgi teknisyeninin işbirliğiyle, onların buluşlarının sosyal yararlılığını çalar ve bunları çoğunluğun aleyhine küçük bir azınlığın yararına dönüştürür. Bu nedenle, yeni buluşlar çoğunluk için uzun bir süre yoksunluk aracı olarak kalır: *göreli yoksulluk* denen şey işte budur. Böylece, *herkes için* icatta bulunan teknisyen sonuçta –en azından, ne kadar süreceği çok ender olarak öngörülebilen bir zaman için– çalışan sınıfların göreli olarak yoksullaşmasında bir ajan durumuna düşer. Bunu bir endüstri ürününün önemli bir iyileştirme işleminden geçmesi söz konusu olduğunda çok daha iyi anlayabiliriz: gerçekten de, böyle bir iyileştirme işlemini burjuvazi olsa olsa kârını artırmak için uygulamaktadır.

Bilgi teknisyenleri böylece onları parçalayan bir çelişkiyle egemen sınıf tarafından üretilmiş olmaktadır. Bir yandan, üstyapılarda ücretli ve altdüzeyde gö-

revli memurlar olarak doğrudan doğruya yönetenlere ("özel" kuruluşlar ya da devlet) bağlıdırlar ve zorunlu olarak, üçüncü sektörden bir grup gibi, azınlığın içinde yer alırlar, öte yandan da, uzmanlık alanları hep evrensel olacağından, bu uzmanlar kendilerine aşılanan ve kendilerini sorgulamadan sorgulayamayacakları ayrılıkçılıkların sorgulanmasının ta kendisidir. Bunlar "burjuva bilimi" diye bir şeyin olmadığını ileri sürerler, ama gene de bilimleri, taşıdığı *sınırlar* nedeniyle burjuvadır ve onlar da bunu bilirler. Bununla birlikte, araştırmaların belli bir anında özgürce çalıştıkları da bir gerçektir; bu, onların gerçek konumlarına dönüşlerini daha da acı bir hale getirmektedir.

İktidar, teknisyenin gerçekliğinin evrensel ile özel olanı sürekli ve karşılıklı olarak sorgulamak olduğunu ve en azından edimsel olarak, *Hegel*'in "rahatsız bilinç" adını verdiği şeyi temsil ettiğini bilmez değildir. İşte bu yüzden de, onu açıkça *şüpheli* bulur; onu "daima inkâr eden biri" olmakla suçlar; oysa, söz konusu olanın salt bir karakter özelliğinden ibaret olmadığını ve sorgulamanın bilimsel düşüncenin zorunlu bir tavrı olduğunu pekâlâ bilmektedir. Aslında bilimsel düşünce, bilim sistemini kabul ettiği ölçüde gelenekselci, konunun kendi kendini sorgulaması ölçüsünde de olumsuzdur ve bu yönüyle ilerlemenin önünü açmaktadır. Michelson'la Morlay'in giriştikleri deneyler sonunda Newton fiziğinin baştan sona tartışılması mümkün olmuştur. Ama onlar sorgulama niyetiyle yola çıkmamışlardı. Hız ölçümlerindeki ilerlemeler (endüstriye bağlı olarak, *ölçüm aletlerindeki* teknik ilerleme) onları dünyanın dönüş hızını ölçmeye zorlamıştı. Bu ölçüm, deneycilerin *hedeflemedikleri* bir çelişkiyi ortaya koyuyor; buna kalkışmalarının nedeni, onu yeni bir sorgulamayla ortadan kaldırmak: bunu onlara konunun kendisi dayatıyor. Fitzgerald ve Einstein, bu durumda sorgulayıcılar olarak değil, ama deneyin sonuçları-

nı, küçük bir bedelle sistem içinde bırakılması gereken şeyleri araştıran bilginler olarak karşımıza çıkıyorlar. Önemli değil: İktidara göre, araçları tartışsalar da, sonunda egemen sınıf tarafından soyutlaştırılan amaçları ve araçların bütünleyici birliğini de sorgulama noktasına geleceklerdir. Bu nedenle araştırmacı, egemen sınıfın gözünde hem vazgeçilmez, hem de şüpheli biridir. Bu kuşkuyu hissetmekten ve içinde barındırmaktan ve *ilk adımda* kendi gözünde de kuşkulu duruma düşmekten kurtulamaz.

Bu noktadan itibaren iki olabilirlik söz konusudur: A. Bilgi teknisyeni egemen ideolojiyi kabul eder ya da onunla uzlaşır. Tamamen kötü niyetle evrenseli özelin hizmetine sokma noktasına gelir; özdenetim uygular ve *apolitikleşir, agnostikleşir,* vb. İktidarın baskı yoluyla onu geçerli bir sorgulayıcı tavrı reddetmeye zorlaması da söz konusu olabilir: teknisyen karşı çıkma, sorgulama gücünden vazgeçer, bu da onun işlevine zarar vermeden olacak bir şey değildir. Böyle hallerde, büyük bir hoşnutlukla "O bir aydın değil ki" denir.

B. Yok, eğer ideolojisindeki ayrılıkçılığın farkına varır ve bunu içine sindiremezse, otorite ilkesini bir özdenetim biçiminde içselleştirdiğini kabul ederse, rahatsızlığını ve güdüklüğünü alt etmek için, kendisini biçimlendiren ideolojiyi sorgulamak zorundaysa, bilmediği ya da tartışılması kendisine yasaklanmış amaçların aracı ve hegemonyanın altdüzey görevlisi olmayı reddederse, işte o zaman pratik bilgi görevlisi bir canavar, yani *üstüne vazife olan şeylerle ilgilenen* (dışsal olarak: yaşamına yön veren ilkeler ve içsel olarak: toplum içindeki yeri), başkalarınınsa *üstüne vazife olmayan şeylerle ilgileniyor* dediği bir aydın oluverir.

Sonuçta, her bilgi teknisyeni özünde, evrenselci tekniğiyle egemen ideolojinin hiç bitmeyen mücadelesinden başka bir şey olmayan bir çelişkiyle tanımlandığına göre, *edimsel olarak aydındır.* Ama bir teknis-

yenin *gerçekten* aydın olması için yalnızca karar vermek yetmez: bu, onu karakterize eden gerilimi başlatan kişisel öyküsüne bağlıdır: son tahlilde, dönüşümü tamamlayan etmenler sosyal yapıdadır.

Önce, egemen sınıfların seçiminden ve aydınlarına -özellikle de öğrencilerine- sağladıkları yaşam düzeyinden söz edebiliriz. Düşük ücretler elbette onları daha büyük bir bağımlılığa sürükleyebilir. Ama bu bilgi teknisyenine toplumdaki gerçek yerinin neresi olduğunu göstererek onu sorgulamaya itebilir. Ayrıca, yönetici sınıflar öğrencilere uygun olan ve kendilerine vaat edilen her olanağı sağlayacak durumda da olmayabilir: İş bulamayanlar teknisyenlere sağlanan yaşam düzeyinin -ne kadar düşük de olsa- de altına düşerler; işte o zaman, en alt gelir düzeyindeki sosyal sınıflarla dayanışma içinde olduklarını hissederler. Bu işsizlik ya da daha düşük ücretli ya da daha az saygın görevlere kaydırılış normalde bir ayıklama sistemiyle sağlanabilir; ama seçmeleri kaybeden (ayıklanan) bütün bir toplumu sorgulamadan, bu ayıklanmayı sorgulayamaz. Bazı tarihsel koşullarda, eski değerlerin ve egemen ideolojinin çalışan sınıflarca şiddetle sorgulandığı, bunun da egemen sınıflarda çok derin değişimlere yol açtığı olur; bu durumda pek çok bilgi uzmanı bir aydına dönüşür, çünkü toplumda ortaya çıkan çelişkiler, onların kendi çelişkilerinin de bilincine varmalarına yol açacaktır. Yok, eğer tam tersine egemen sınıflar bilgiye zarar verircesine ideolojinin etkisini şiddetlendirme yoluna giderlerse, iç gerginliği kendileri tırmandırmış olurlar ve teknisyenin bir aydına dönüşmesinden de onlar sorumludurlar: Tekniğin, bilimin payını ve yöntemlerin özgürce uygulanmasını, onun kabullenebileceğinin çok ötesinde, nesneye indirgemişlerdir. Sizin ülkenizde, şu son yıllarda iktidar, profesörleri tarihsel gerçekleri çarpıtmaya zorlamıştır: Onlar o zamana kadar yalnızca ders vermek ve olayları anlatmakla meş-

gulken, meslek bilinçleri ve hep uyguladıkları bilimsel yöntemler adına o güne kadar ses çıkarmadan kabullendikleri ideolojiyi sorgulama noktasına gelmişlerdir. Çoğu zaman bütün bu etmenler *aynı anda* iş başındadır: çünkü, ne kadar çelişkili de görünse, oluşturdukları bütün, bir toplumun uzmanlarına karşı olan tavrını yansıtmaktadır; ama bunlar *kurumsal bir çelişkinin* bilincine varılmasından öte bir sonuç getirmez.

O halde, aydın kendi içinde ve toplumdaki, pratik gerçekliğin araştırılmasıyla (gerektirdiği bütün normlarla) egemen ideoloji (geleneksel değerler sistemiyle birlikte) arasındaki karşıtlığın bilincine varan insandır. *Gerçek olabilmek için,* aydında önce meslek çalışmaları ve işlevi düzeyinde oluşması gerekse de, bu bilinçlenme toplumdaki temel çelişkilerin, daha doğrusu sınıf çatışmalarının ve egemen sınıfın kendi içinde işlerin yürümesi için talep ettiği gerçeklikle, koruduğu ve hegemonyasını güvence altına almak için öteki sınıflara bulaştırmak istediği mitler, değerler ve gelenekler arasındaki organik bir çatışmanın üstündeki perdenin açılmasından başka bir şey değildir.

Parçalanmış toplumların ürünü olan aydın, bu toplumların varlığının kanıtıdır, çünkü onların parçalanmışlığını içselleştirmiştir. O halde, aydın tarihin bir ürünüdür. Bu bakımdan, hiçbir toplum kendini suçlamadan aydınlarından şikâyet edemez, çünkü ne ettiyse onu bulmuştur.

İkinci Konferans

AYDININ İŞLEVİ

1. *Çelişkiler*

Aydını *varoluşu* içinde tanımladık. Şimdi de onun *işlevinden* söz etmemiz gerekiyor. Ama acaba onun bir işlevi var mı? Şurası açık ki, aslında bu işlevini yerine getirmesi için kimse görevlendirmemiştir onu. Egemen sınıf onu tanımıyor: olsa olsa bilgi teknisyeni ve üstyapıda küçük memur olarak tanımak istiyor. Yoksul kesimlerden aydın çıkmaz, çünkü o ancak pratik gerçekler uzmanından türeyebilir ve bu uzman da egemen sınıfın seçiminden, daha doğrusu bu sınıfın onu üretmek için ayırdığı artı değer payından doğar. Orta sınıflara –aydın oraya aittir– gelince, kökeninde aynı parçalanmışlıklardan acı çekmekle birlikte, burjuvaziyle proletarya arasındaki uzlaşmazlığı kendi içinde gerçekleştirdiğinden, bunların çelişkileri mitler ve bilgi, tikellik ve evrensellik düzeyinde yaşanmamıştır: yani o bunları ifade etmek için özellikle görevlendirilmemiştir.

Hiç kimse tarafından görevlendirilmemesinin ve statüsünü hiçbir otoriteye borçlu olmamasının onun özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Bu özelliğiyle o, herhangi bir kararın ürünü –iktidarın ajanları olarak hekimler, profesörler böyledir– değil, ama canavarlaşmış toplumların ürünü bir canavardır. Hiç kimse onu istememekte, hiç kimse tanımamakta (ne devlet, ne seçkinler iktidarı, ne baskı grupları, ne sömürülen sınıfların aygıtları, ne kitleler); onun *söylediklerine* duyarlı olunabilir, ama varoluşuna aldırılmaz: bir perhiz reçetesi ve açıklaması hakkında, bir tür kendini beğen-

mişlikle şöyle denilecektir: "Bunu bana *doktorum* söyledi;" aydının bir görüşü isabetli olsa ve halk da bunu benimsese, bu görüş onu ilk ortaya atanla hiçbir ilişki yokmuşçasına *kendi* içinde sunulacaktır. Bu önce *herkesin* düşüncesi gibi ortaya konan *anonim* bir düşünce olacaktır. Ürünleri nasıl kullanılıyorsa, aydın da tıpkı öyle silinip atılacaktır.

Yani kimse ona en küçük bir hak, en küçük bir statü tanımıyor. Dolayısıyla varlığı kabul edilemiyor, toplumlarımızda salt bir pratik bilgi teknisyeni olmak gerçek bir olanaksızlık olduğundan, varlığı da kendini kabullenemiyor çünkü. Bu tanım, aydını insanların en çaresizi yapıyor: kuşkusuz o seçkin sınıfa dahil olamaz, çünkü yola çıktığında *bilgiye* sahip değildir, dolayısıyla *güce* de. Çoğu kez eğitimciler arasından çıksa da, eğitme iddiasında değildir, çünkü *cahilin* tekidir. Eğer profesör ya da bilginse, gerçek ilkelerden türetemese bile bazı şeyleri *bilmektedir;* aydın olarak *araştırır:* evrensel ile özelin sınırları ve içinde asılı gibi durduğu mitlerin gerçekliğe koyduğu şiddet dolu ya da incelikli sınırlar onu *araştırmacı* yapmıştır. Öncelikle, kendisine yakıştırılan çelişkili varlığı uyumlu bir bütünlüğe çevirmek için *kendi üstünde* araştırma yapar. Ama onun tek konusu bu olamaz, çünkü kendi gizini bulmanın ve organik çelişkilerini çözmenin ancak pratik bilgi teknisyeni uzmanlığında yararlandığı tutarlı yöntemleri, ürünü olduğu topluma, bu toplumun ideolojisine, yapılarına, seçimlerine, *praksis*'ine uygulamakla mümkün olacağı düşüncesindedir. Yani araştırma (ve de tartışma) özgürlüğünü araştırmanın ve kanıtların sağlamlığını, gerçeğin araştırılmasını (varlığın ve çatışmalarının önündeki perdenin kaldırılması), varılan sonuçların evrenselliğini. Bununla birlikte, bu soyut nitelikler aydının esas konusu için geçerli bir yöntem oluşturmaya yeterli değildir. Aslında araştırmasının özel konusu çift yönlüdür: bu iki çehre birbirinin

tersi ve tamamlayıcısıdır; onu ürettiği haliyle, toplum içinde kavraması gerekmektedir kendini ve bu da, ancak, belli bir anda aydınları üretmiş olan toplumu bütünüyle incelemesiyle olabilecek bir şeydir. Hiç bitmeyen altüst oluşun kaynağı işte budur: kendini dünyaya gönderme ve dünyayı kendine gönderme, ki bu da aydının araştırmalarının antropolojininkilerle karıştırılmamasını sağlar. Aslında aydın sosyal bütüne *nesnel* olarak bakamaz, onu kendi temel çelişkisi olarak kendinde bulmaktadır çünkü: Ama, tam da kendisini yaratan, tanımlanmış bir toplum içine dahil edildiğinden salt kendi kendisinin *nesnel* sorgulamasıyla yetinemez. Bu gözlemlerden şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Aydının araştırmasının konusu az önce sözünü ettiğimiz soyut yöntemde bir uzmanlaşma gerektirir: gerçekten de, istenen bakış açısından, bu sürekli altüst oluş içinde belli bir çelişkiyi aşabilmek için, iki uğrağın –içselleştirilmiş dışsallık, içselliğin yeniden dışlanması– birbirine sıkı sıkıya bağlı olması gerekir. Çelişen terimler arasındaki bu bağlantı *diyalektikten* başka bir şey değildir. Aydının öğretemeyeceği bir yöntem söz konusudur burada; yeni durumunu fark ettiğinde ve "varolma sıkıntısını" yenmek istediğinde, diyalektik yöntemi tanımamaktadır: ona bunu, ele aldığı konu azar azar dayatacaktır, çünkü çift taraflıdır ve her biri ötekine gönderme yapmaktadır; ne var ki aydın, araştırmasının sonunda bile, dayatılan yöntem hakkında sağlam bir bilgi sahibi olamamıştır.

2. Ne şekilde olursa olsun, konusunun çift anlamlığı aydını soyut evrensellikten uzaklaştırır. Aslında "filozofların" hatası, *kendileri o toplum içinde yaşarken* ve o toplum, ideolojisindeki önyargılarla, onların pozitif araştırmalarına, hatta bu önyargılarla mücadele etme istemlerine sızacak kadar kendilerini koşullandırmışken, evrensel (ve analitik) yöntemin, içinde yaşanan topluma doğrudan doğruya uygulanabileceğine

inanmak olmuştur. Bu yanılgının nedeni açıktır. Onlar, kendilerini üreten sınıf için çalışan *organik aydınlardı*, evrensellikleriyse, kendini evrensel sınıf sanan burjuva sınıfının evrenselliğinden başka bir şey değildi. Bu yüzden de, insanı aradıklarında ulaşabildikleri, yalnızca burjuvaydı. Mitlerle gölgelenmiş gerçeği ortaya çıkartmak isteyen gerçek aydın araştırması, soruşturmanın, soruşturmacının tekilliğinden geçirilmesini gerektirir. Soruşturmacının, ideolojinin bilgiye dayattığı sınırlara el koyup yıkabilmesi için, *kendisine* sosyal dünya içinde bir yer bulmaya ihtiyacı vardır. İçselleştirme ve dışsallaştırma diyalektiği işte bu *yer bulma* düzeyinde etkili olmaya başlar, aydının kendisini *tekil evrensellik* olarak, daha doğrusu çocukluktan itibaren kafasına doldurulan sınıfsal önyargılarla içten içe tekilleşmiş olarak kavrayabilmesi için, düşüncelerinin sürekli olarak kendine dönmesi gerekmektedir, o, bu önyargılardan kurtulduğuna ve evrenselle kucaklaştığına inanmaktadır oysa. Bir örnek verirsek, ırkçılıkla (emperyalizmin bir ideolojisi olarak) mücadelede, antropolojik bilgilerimizden gelme evrensel gerekçeler yeterli değildir: bu gerekçeler evrensellik düzeyinde inandırıcı olabilir; ama ırkçılık her gün karşılaştığımız somut bir tavırdır, bunun sonucu olarak, ırkçılığı kınayan evrensel söylemi içtenlikle savunurken, çocukluğumuzun uzantısı olarak içimizin derinliklerinde bir faşist olarak kalabilir, dolayısıyla da günlük yaşamımızda hiç farkına varmaksızın bir ırkçı gibi davranabiliriz. Bu yüzden bir aydın ırkçılığın anlamsız yüzünü gösterse bile, ta çocukluğundan kalma bir ırkçılığı "şu eşi menendi olmayan canavar" üstünde, yani kendi üstünde yapacağı sağlam bir sorgulamayla yok etmek için hiç durmadan kendine dönmedikçe, hiçbir şey yapmamış olacaktır.

Bu düzeyde aydın, bir bilgi teknisyeni olarak çalışmalarıyla, aldığı ücret ve yaşam düzeyiyle, kendini

seçilmiş bir küçük burjuva olarak tanımlamaktan hiç vazgeçmeden, egemen sınıfın etkisiyle zorunlu olarak onda bir burjuva ideolojisi, küçük burjuva düşünce ve duyguları üreten kendi sınıfıyla mücadele etmek zorundadır. O halde aydın kendi alanında, evrenselliğin hazırlop varolmadığını, sürekli olarak oluşturulması gerektiğini fark eden bir evrensel teknisyenidir. Girişiminde ilerlemek isteyen aydının kaçınması gereken büyük tehlikelerden biri de, evrenselleştirmede fazla aceleci davranmaktır. Ben, Cezayir Savaşı sırasında evrenselliğe geçmenin telaşıyla, Cezayirlilerin terör eylemlerini Fransız baskısıyla aynı kefeye koyup lanetleyenleri görmüşümdür. İşte bu, burjuvazinin sözde evrenselliğinin tipik bir örneğidir. Oysa tam tersine, Cezayir'deki ayaklanmanın bir polis rejimi tarafından kıstırılmış, silahsız yoksul insanların başkaldırışının *çete savaşı ve bombadan* başka seçenekleri olmayacağını anlamaları gerekirdi. Böylece aydın, kendisiyle yaptığı savaşta toplumu, yapıları, konumları ve yazgılarıyla evrensellik ayrıcalıklı özel grupların evrensellik statüsü için verdikleri bir savaş gibi görmeye başlar. Burjuva düşüncesinin tersine, *insanın varolamadığının* bilincine varmak zorundadır. Ama, aynı anda, henüz bir insan olmadığını bildiğinden, içinde ve dışında –ve tersi– *yaratılacak* insanı yakalamak zorundadır. Pong'un dediği gibi: insan insanın geleceğidir. Aydının bilinçlenmesi, burjuva hümanizminin karşısında, ona hem kendi tekilliğini, hem de insanın bu tekillikten yola çıkarak, kendini her günkü pratik girişiminin çok uzaklardaki hedefi gibi ortaya koyduğunu gösterir.

3. Bu nedenle, aydına çok sık yöneltilen bir suçlama anlamsız gibi görünüyor. Genel olarak aydın, salt "evrenselle" yaşayan, sadece "entelektüel" değerleri tanıyan, soyut bir varlık, duyarlığın değerlerine karşı kayıtsız bir kişi, bir akılcı, bir "beyin" olarak görülüyor. Bu suçlamaların kökeni açık: aydın *öncelikle* pratik

bilgi ajanıdır ve bir aydına dönüşürken, bu özelliğinden çok ender olarak vazgeçebilir. Özellikle, bulanık, güçlükle saptanabilen düşünceler ve temelde akıldışı görünüşlerini yüceltmek için "yaşamsal" ya da "duygusal" olarak nitelendirilen değerler biçiminde üstüne gelen egemen ideolojiyi kendi içinde ve dışında çökertmek amacıyla, pozitif yöntemleri kendi alanlarının dışında uygulama iddiasında olduğu bir gerçektir. Ama amacı pratik özneyi gerçekleştirmek ve ona yaşam verecek, onu destekleyecek bir toplumun ilkelerini keşfetmektir; bu bekleyiş içinde, sorgulamalarını her düzeyde sürdürmeye devam edecek ve *düşüncelerinde olduğu kadar duyarlıklarında da* değişmeye çalışacaktır. Bu onun, elden geldiğince, kendinde ve başkalarında, kişinin gerçek birliğini, herkesin, etkinliğine dayatılan (ve aynı anda başka hedefler haline gelen) hedeflerine sahip çıkmasını, yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasını, *dışta* sınıf yapılarından doğan sosyal yasakların, *içte* bastırma ve özdenetimin yok edilmesiyle gerçek bir düşünce özgürlüğünü üretmek istediğini gösterir. Reddettiği bir duyarlık varsa, o da *sınıf* duyarlığıdır, yani, sözgelimi zengin ve çok yönlü ırkçı duyarlıktır; ama bu reddediş, karşılıklı insan ilişkilerine yön veren, daha zengin bir duyarlık adınadır. Buna tamamen ulaşabildiği söylenemez, ama o başkalarına ve kendine bir yol göstermektedir. Sorguladığı ise, nereden gelirse gelsin, bir ideolojinin sınıf bilincinin aldatıcı ve bulanık bir yedeği olması halinde, sadece o ideolojidir (ve onun *pratik* sonuçları); o halde, sorgulaması, tek başına altından kalkamayacağı, ancak ezilen ve sömürülen sınıfların birliğiyle sonuçlandırılabilecek ve pozitif anlamı –sadece şöyle bir aralasa da– uzak bir gelecekte özgür insanların yaşadığı bir toplumun kurulması anlamına gelen bir *praksis*'in olumsuz bir uğrağından başka bir şey değildir.

4. Tekil bir evrenselin tekil evrenseller üstüne yap-

tığı bu diyalektik çalışma, tersine, asla soyutta sürdürülmemeli. Savaşılan ideoloji her an *olaylarla* güncelleşebilir. Onun bize açık seçik belirlenmiş önermeler bütününden çok, özel bir olayı ifade etmenin ve maskelemenin bir yolu olarak geleceğini de bilelim. Sözgelimi ırkçılık kimi zaman, –ama ender olarak– kitaplarla (Drumont'un *La France Juive*'i ["Yahudi Fransa"]), ama çoğu zaman, gizli nedeni olduğu olaylarla kendini gösterir: Mesela Dreyfus olayında *kitle iletişim araçlarının* haberi verirken, bir düşüncenin arkasına sığınarak, olayın en önemli boyutlarından birini oluşturan ırkçı şiddeti –ister yasal (Dreyfus) kılıf altında olsun, ister linç etme biçiminde ya da başka biçimlerde ortaya çıksın– haklı göstermeleriyle. Aydın içinde barındırdığı, ama durmadan savaştığı ırkçılıktan kurtulmak için bu kavgayı ve düşüncelerini bir kitapta ifade edebilir. Ama en önemlisi, bir Yahudi'nin *yalnızca Yahudi olduğu için* mahkûm edilmesini ya da filan pogrom'u,[1] falan soykırımı haklı göstermek isteyen safsataları hiç durmadan, *eylemleriyle* kınamaktır; kısacası, ayrıcalıklı sınıfın uyguladığı şiddeti bütün çıplaklığıyla göstererek mahkemenin verdiği ırkçı karara ya da pogrom'a karşı somut olaylar yaratmak için *olay düzeyinde* çalışmaktır. Ben burada, bir düşünceyi taşıyan olguya, daha doğrusu tekil evrensele *olay* diyorum, çünkü ulusal bir tarihin belli bir anında *gerçekleşen* ve onu özetleyerek toparlayan, *tarihi ve yeri belli* olgu, tekilliğiyle, ortaya atılan düşünceyi evrenselliği içinde sınırlamaktadır. Gerçekte bu, aydının tam da bu noktada sürekli olarak somutla yüzleşme halinde olduğunu ve ona ancak somut bir yanıt verebildiğini gösteriyor.

5. Aydının en yakın düşmanı, benim *sözde aydın* diyeceğim ve *Nizan*'ın, egemen sınıf tarafından, sağlamlık iddiasındaki –daha doğrusu pozitif yöntemle-

[1] Yahudi kıyımı. (Ç.N.)

rin bir ürünü gibi sunulan– kanıt ve gerekçelerle, ayrımcı ideolojiyi savunmak üzere eğitilen bekçi köpeği adını verdiği kesimdir. Köken olarak onlar gibi pratik bilgi teknisyenliğinden geldiklerinden, has aydınlarla gerçekten de ortak özellikler taşırlar. Sözde aydının her şeyden önce bir *satılmış* olduğunu düşünmek elbette çok basit kaçar. Meğerki bir bilgi teknisyenini sahte bir aydına dönüştüren alışverişe her zamankinden biraz daha az basite indirgeyerek bakılmasın. Üst yapılardaki kimi alt düzey görevlilerin, çıkarlarının egemen sınıfın çıkarlarına bağlı olduğunu –ki bu doğrudur– hissettiklerini ve sadece bunu hissetmek istediklerini –bu da, aynı şekilde doğru olan *karşıtlığı* bertaraf etmek demektir– söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, kendileri ya da olabilecekleri gibi insanların yabancılaşmasını hiç kaale almazlar, ama sadece memur görevlilerin (onlar da görevlidir) gücünü dikkate almak isterler. Yani bir aydınmış gibi davranır ve tıpkı onun gibi, egemen sınıfın ideolojisini sorgulamakla işe başlarlar; ama bu düzmece bir sorgulamadır ve öylesine kotarılmıştır ki, kendi kendini tüketir ve böylece, egemen sınıfın ideolojisinin her türden sorgulanmaya karşı direndiğini gösterir; başka bir deyişle, sahte aydın gerçek aydın gibi *hayır* demez; "Hayır, ama..."yı ya da "Biliyorum, ama gene de..."yi diline dolamıştır. Bu gerekçeler, kendi payına onları kullanmaya ve kendisinden başkası olmayan canavara karşı koymaya, içindeki saf teknisyeni ortaya çıkartmak için onu yok etmeye fazla istekli –görevli olarak– gerçek aydının aklını karıştırabilir. Ne var ki, artık bu gerekçelerin ikna edemeyeceği canavara çoktan dönüştüğünden, zorunlu olarak bunları çürütmek durumundadır. Yani, "reformcu" gerekçeleri reddeder, bunu yaparken de aslında gitgide daha *köktenci* bir tavır içine girmektedir. Aslında köktencilik ve aydınca girişim aynı şeydir ve kendisine, egemen sınıf ilkelerini sorgulamak ya da

sorgular gibi görünerek ona hizmet etmek gerektiğini göstererek, aydını bu yola iten, reformcuların "ılımlı" gerekçeleridir. Sözgelimi, bizim sözde aydınlarımızın çoğu (Çinhindi'ndeki *savaşımız* hakkında ya da Cezayir Savaşı sırasında) şöyle demişlerdir: "Sömürgelerdeki yöntemlerimiz olması gerektiği gibi değil, denizaşırı topraklarımızda çok fazla eşitsizlik var. Ama ben, nereden gelirse gelsin, şiddete karşıyım; ben ne cellat olmak istiyorum, ne de kurban ve işte bu yüzden de yerli halkın sömürge yönetimine karşı ayaklanmasına karşı çıkıyorum..." Köktenciliğe dönüşen bir düşünce için sözde evrenselci bu tavrın şöyle demekle aynı kapıya çıktığı çok açıktır: "Ben sömürge yönetiminin sömürge halklarına uyguladıkları kronik şiddetten (hepsi de terörle beslenen, kaynakları kuruturcasına işletmek, işsizlik, yetersiz beslenme) yanayım; her halükârda bu, sonunda üstesinden gelinecek, fazla büyütülmemesi gereken bir sıkıntı; ama ben sömürge halklarının kendilerini ezen sömürgecilere karşı kurtuluş mücadelesi verirken kalkışabilecekleri şiddete karşıyım." Köktenci düşünceyi, ezilenlere karşı şiddetin yasaklanmasından sonra, ezenlere tatlı serzenişlerde bulunulmasının (şu tarzda: o halde, eşit ücret uygulamasına geçin ya da hiç olmazsa bir jest yapın; biraz daha adil olun, lütfen!) fazla bir önem taşımadığını fark ettiren bir şeydir bu. Ezenlerse bu sitemlerin gösterişten başka bir şey olmadığını çok iyi bilirler; sözde aydın, ezilenlerin gerçek güçlerinin silahla desteklenen taleplere dönüşmesini yasaklama iddiasındadır çünkü. Sömürge halkları kitleler halinde ayaklanmıyorsa da, sömürgeciler anavatanda onların davasını destekleyecek hiçbir örgütlü gücün bulunmadığını pekâlâ bilir. Bu yüzden de, sözde aydının reformlar tuzağıyla gözlerini boyayarak, sömürülen halkın ayaklanmasında etkili olmalarında hiçbir sakınca görmeyeceklerdir. Görüldüğü gibi, aydın köktenciliği sözde aydının gerekçeleriyle, kanıtlarıyla ve

tavrıyla daima ileri taşınır. Sahtelerle gerçeklerin diyaloğunda, reformcu tezlerle bunların reel sonuçları (*statüko*) gerçek aydınları zorunlu olarak devrimci olmaya iter, çünkü onlar reformculuğun, pratik bilgi teknisyeninin çalışanlarına karşı, yani aynı sınıfa karşı belli bir mesafe koymasını sağlayarak, egemen sınıfa hizmet etmek gibi çifte avantajdan yararlanan bir söylemden başka bir şey olmadığını anlamışlardır.

Bugünden itibaren'i evrenselci bakış açısından alan herkes *rahatlatır*: evrensel sözde aydının işidir. Gerçek aydın –sıkıntıda, kendini bir canavar olarak algılayan– ise *tedirgin eder*: insanî evrensel *oluşturulacaktır daha*. Sözde aydınların çoğu Gray Davis hareketine büyük bir coşkuyla bağlanmıştır. *Bir anda* dünya vatandaşı oluyor ve yeryüzüne evrensel barışı getiriyordunuz. "Mükemmel," demişti bir Vietnamlı, bu harekete üye sahte Fransız aydınına. "O halde işe Vietnam'da barış istemekle başlayın, orada savaş var çünkü." "Asla," dedi beriki. "Aksi halde komünistleri desteklemiş oluruz." Çünkü o genel bir barış istiyordu, emperyalistleri ya da ezilen sömürge halklarını destekleyen özel bir barış değil. Ama eğer hiçbir özel barışa yanaşmadan evrensel barış isterseniz, savaşı *sadece ahlaki açıdan* kınamış olmakla yetinirsiniz. Oysa, Başkan Johnson da dahil, herkesin yaptığı da bundan başka bir şey değil. Aydınların savaşı *ahlaki açıdan* kınayan ve şiddet dolu dünyamızda bir gün ideal barışın –ezilenlerin zaferiyle birlikte bütün savaşların sona ermesi üstüne kurulan yeni bir insanî düzen değil, daha çok göklerden yeryüzüne inmiş bir barış düşüncesi– egemen olmasını düşleyen idealistler ve ahlakçılar olarak görülmesi sahte aydınların tavrı yüzündendir. Gerçek aydın *köktenci* olduğundan ne ahlakçıdır, ne de idealist: Vietnamda kalıcı bir barışın kan ve gözyaşlarına mal olacağını bilir, bu barışın Amerikan birliklerinin çekilmesiyle ve bombardımanlara son verilmesiy-

le, yani Birleşik Devletler'in bozgunuyla başlayacağını bilir. Başka bir deyişle, çelişkisinin doğası, onu zamanımızın bütün çatışmalarında *taraf olmaya* zorlar, çünkü bunların tümü de -sınıf çatışmaları, ulus ya da ırk çatışmaları- egemen sınıfın ezilenler üstündeki baskısının tek tek sonuçlarıdır ve o, kendisinin de ezilenlerden olduğu bilinciyle, her çatışmada ezilenlerin safında bulur kendini.

Bununla birlikte, tekrar edelim, konumu *bilimsel* değildir. Kendi gözündeki perdeyi kaldırırken, üstlerindeki perdeyi araladığı bilinmeyen nesnelere rastgele sağlam bir yöntem uygular; ideolojilere karşı savaşarak ve maskeledikleri ya da onayladıkları şiddeti gözler önüne sererek uygulamalı bir açığa çıkartma eylemine girişir; bir gün bütün insanların *gerçekten* özgür, eşit ve kardeş olacakları sosyal bir evrensellik için çalışır; daha önce değil, ama o gün, aydının ortadan kalkacağından ve insanların onun istediği özgürlük içinde ve hiç engellenmeden pratik bilgiye ulaşabileceklerinden emindir. Elinde diyalektik kesinlik ve köktenciliğinden başka hiçbir ipucu olmadığından, şimdilik sorgulamakta ve sürekli yanılmaktadır.

2. *Aydın ve Kitleler*

Aydın yalnızdır, çünkü onu hiç kimse görevlendirmemiştir. Oysa o -çelişkilerinden biri de budur- başkaları da özgürleşmedikçe özgürleşemeyecektir. Çünkü her insanın, sistemin kendisinden *çalıp durduğu* özel amaçları vardır ve yabancılaşma egemen sınıfa kadar yayıldığından, bu sınıfın üyeleri bile, kendilerine ait olmayan insanlık dışı amaçlar için, yani temelinde *kâr* için çalışır. O halde aydın, kendi çelişkisini nesnel çelişkilerin tekil ifadesi gibi algılayarak, kendisi ve başkaları için bu çelişkilere karşı savaşan herkesin yanın-

dadır. Bununla birlikte, aydının işini sadece beynine kazınan ideolojiyi *inceleyerek* (sözgelimi, ona sıradan eleştirel yöntemler uygulayarak) yaptığı düşünülemez. Aslında bu *onun* ideolojisidir, hem onun yaşam biçimi (*gerçek anlamda* orta sınıfların bir üyesi olarak), hem de *Weltanschaung*, yani burnunun üstüne yerleştirdiği ve arkasından dünyaya baktığı bir çift filtreli cam gibi gösterir kendini. Onu rahatsız eden çelişki, önce sadece bir acı olarak yaşanır. Ona *bakmak* için, onunla kendi arasına bir *mesafe koyması* gerekir: Oysa bunu yardımsız yapamaz. Bu yüzden, tamamen durumlara göre koşullanan bu tarihsel ajan *kuşbakışı bilincin* tam tersidir. Kendini tanımak için (geçmiş toplumları tanıdığımız gibi) gelecekte yer aldığını iddia etseydi, amacına asla ulaşamayacaktı: geleceği tanımamakta ya da kısmen neler olacağını bilse bile, bunu içinde barındırdığı önyargılarla, yani dönüp gelmek istediği çelişkiden yola çıkarak yapmaktadır. Egemen sınıfın ideolojisini yargılamak için, ideal olarak, kendini toplum dışında bir yere koymaya çalışsaydı, yaptığı *en iyi şey* çelişkisini de yanında götürmek olurdu; en kötüsündeyse, orta sınıfların *üstünde* (ekonomik açıdan) yer alan ve onlara tepeden bakan büyük burjuvaziyle özdeşleşir ve bu arada, hiç sorgulamadan onun ideolojisini kabul ederdi. O halde, içinde yaşadığı toplumu anlayabilmesi için aydının önünde tek bir yol var: o da, toplumu ezilenlerin bakış açısından ele almak.

Bu kesim, hiçbir yerde varolmayan evrenselliği temsil etmez, ama amaçlarını çalarak (tıpkı pratik bilgi teknisyenlerine yapıldığı gibi) ve onları ürettikleri ve onlara ne yapacaklarını söyleyen aletlerle tanımlanan özel araçları haline getirerek, onları ürünlerinin ürünü yapan baskı ve sömürüyle parçalanmış *sonsuz çoğunluğun* temsilcisidir; bu anlamsız parçalanmaya karşı yürüttükleri mücadele onları da evrenselliği hedeflemeye sürüklemiştir: elbette burjuvazinin değil -kendini

evrensel sınıf olarak gördüğünde– ama olumsuzluktan gelen somut bir evrensellik: Ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasından ve sınıfsız bir toplumun kurulmasından doğan bir evrensellik. Yukarıdan karar verilmiş ideolojinin tümüne uzaktan bakmanın tek çıkar yolu, varoluşları bile bu ideolojiyi çürütenlerin yanında yer almaktır. İşçi ve köylü proletarya sadece varoluşlarıyla bile, toplumlarımızın ne kadar yöreci olduğunu ve sınıflar halinde yapılandığını gözler önüne serer; üç milyar nüfustan iki milyarının yetersiz beslenmesi günümüzün toplumlarının bir başka temel gerçeğidir –*gerçek* budur, sözde aydınların uydurduğu saçmalık (aşırı doğurganlık) değil. Sömürülen sınıflar, bilinçlenmeleri *değişken* de olsa ve burjuva ideolojisi ta içlerine işlemiş de olsa, nesnel zekâlarıyla öne çıkarlar. Bu zekâ Tanrı vergisi değildir, onların topluma bakış açısından ileri gelir, zaten tek köktenci bakış açısı da budur: Politikaları ne olursa olsun (nesnel zekânın, egemen sınıfın beynine kazıdığı değerlerle ilişkisinin beraberinde getirdiği bulanıklığa göre, boyun eğme, onur ya da reformculuk). Topluma tabanından, yani köktenleşmeye en elverişli noktadan bakan, *aşağıdan yukarıya* baktığında egemen sınıfları ve onun safında yer alanları kültürel seçkinler gibi değil, tabanı bütün ağırlığıyla, yaşamı artık şiddetsizlik, karşılıklı kabullenme ve nezaket düzeyinde (aynı düzeydeki burjuvaların yaptığı gibi birbirlerinin gözünün içine bakarak) değil, ama katlanılan şiddet, yabancılaşmış emek ve temel gereksinimler açısından üreten sınıfları ezen dev heykel grupları gibi gören *halk düşüncesinin* ürünü olan bir bakış açısı. Aydın bu köktenci ve basit düşünceyi benimseyebilse, kendine aşağıdan yukarı bakabilecek, kendini *gerçek yerinde* görecek, sınıfını inkâr ettiğini, ama gene de iki bakımdan (onun içinden çıktığı ve bu sınıf onun psiko-sosyal *background*'unu oluşturduğu için ve bilgi teknisyeni olarak yeniden ona ka-

tıldığı için) onun tarafından koşullandırıldığını, ücreti ya da maaşı onların ürettikleri artı değerden ödendikçe, bütün ağırlığıyla halk katmanlarını ezdiğini görecek. Konumundaki iki yanlılığı apaçık görecek ve bu temel gerçeklere diyalektiğin sağlam yöntemlerini uygulayabildiğinde halk sınıflarının içinde ve onlar aracılığıyla burjuva toplumunun gerçeğini tanıyacak ve içinde kalan reform düşlerini elinin tersiyle iterek, kitlelerin kendilerini ezen putları kırmaktan başka çareleri olmadığını anlayarak köktenciliği benimseyip bir devrimciye dönüşecektir. İşte o zaman, onu felce uğratan ideolojilerin *halkın içinde* hiç kesilmeyen hortlayışıyla mücadele onun yeni görevi olacaktır.

Ancak, bu düzeyde de yeni çelişkiler baş gösterecektir.

1. Özellikle, egemen sınıfların *teknik bir kapital* yaratıp çoğaltmaları ancak kapitalin yığılmasıyla sağlandığından, bu halleriyle yoksul sınıfların aydın üretememesi çelişkisi. "Sistem"in sömürülen sınıflar içinden de birkaç teknisyen çıkarttığı oluyor elbette (Fransa'da yüzde on), ama bunlar halk tabanından gelmekle birlikte, işleri, ücretleri ve yaşam düzeyleriyle bir anda *orta sınıflarla* bütünleşmekten geri kalmazlar. Başka bir deyişle, toplumun alt kesimleri kendi nesnel zekâlarını temsil edecek organik temsilciler çıkaramamaktadır. Proletaryanın içinden çıkan organik bir aydın, devrim gerçekleşmediği sürece, *fazladan* bir çelişkidir; kaldı ki, durumlarıyla bile evrenseli talep eden sınıflar içinde doğduğundan, varolabilseydi, sözünü ettiğimiz ve huzursuz bilinciyle tanımlanan şu canavar haline gelemezdi. 2. Öteki çelişki birinciden çıkmıştır: aydının, organik olarak alt kesimlerden gelemeyeceği için, ne olursa olsun onların nesnel zekâsını kendine mal etmek ve kendi pozitif yöntemlerine halk düşüncesinin formüle ettiği ilkeler kazandırmak istediğini düşünürsek, derhal ve *haklı olarak,*

aralarına katılmak istediği insanların tepkisiyle karşılaşacaktır. Gerçekten de aydın, işçilerin kendisini orta sınıfların bir üyesi, daha doğrusu, tanım olarak, burjuvazinin işbirlikçisi sınıfların bir üyesi olarak görmelerini engelleyemez. Yani aydın, *evrenselleştirmenin* bakış açısı olan bakış açısını kazanmak istediği insanlardan engellerle uzaklaştırılmış durumdadır. Bu, hesaplarına çalışan sözde aydınların marifetiyle, egemen sınıflar ve orta sınıflarca ve iktidar tarafından kullanılan gerekçelerle, aydınlara sık sık yöneltilen bir suçlamadır. Çocukluğundan beri burjuva kültürü alan ve orta sınıflar arasında yaşayan ey siz, küçük burjuvalar, nasıl olur da, hiçbir yakınlığınız olmayan ve sizi istemeyen işçi sınıfının *nesnel ruhunu* temsil etme iddiasında bulunmaya cüret edersiniz? Burada bir kısırdöngü varmış gibi görünüyor. Egemen ideolojinin ayrımcılığına karşı savaşmak için, varoluşlarıyla bile bu ideolojiyi mahkûm edenlerin bakış açısını benimsemek gerekiyor. Ama bu bakış açısına sahip olabilmek için, asla bir küçük burjuva olmamak gerekecekti, eğitimimiz bizi daha başında ve iliklerimize kadar etkilemiştir çünkü. Ve aydın olma savındaki küçük burjuvanın içindeki ayrımcı ideoloji, evrenselleştirici bilgi çelişkisini ortaya koyduğundan, *aydın olmamak* gerekecektir.

Aydınlar bu yeni çelişkinin tamamen bilincindedirler: Çoğu zaman bu noktaya takılıp kalır ve daha ileriye gidemezler. Ya bu çelişkide, sömürülen sınıflara karşı *fazla alçakgönüllülük* hissederler (hiç vazgeçemedikleri, *kendilerine* proleter *deme* ve proleter *olma* saplantıları buradan gelir) ya bu çelişkinin onların karşılıklı güvensizliğinin kaynağı olmasından (her biri ötekinin düşüncelerinin içten içe burjuva ideolojisiyle koşullanmış olmasından kuşkulanır, ne de olsa o da küçük burjuvalığa *heves etmiştir ve* öteki aydınlarda kendi yansımasını görmüştür çünkü) ya da hedef olduğu güvensizlikten umutsuzluğa kapılarak, kendisiy-

le barışık sıradan bir bilgi teknisyeni olamamasının sonucu, geri adım atarak *sahte bir aydın* oluverir.

Bir kitle partisine girmek –bir başka saplantı– sorunu çözmez. Güvensizlik sürer; Parti içinde aydınların ve kuramcıların önemi tartışılır durur. Bizde çoğu zaman olan da işte budur. 1930'a doğru, Fukumoto döneminde, komünist Mizuno'nun "Yozlaşmış aydın ideolojisinin egemen olduğu kuramsal tartışmalar grubu" suçlamasıyla Japon Komünist Partisinden ayrılması üzerine Japonya'da da aynı şey olmuştur. Peki, onun nesnel zekâyı temsil ettiğini ve bunun kuramcısı olduğunu kim doğrulayabilir? Sözün gelişi, Meiji restorasyonunun bir burjuva devrimi olduğunu kabul edenler mi? Yoksa buna karşı çıkanlar mı? Karar, politik yani pratik nedenlerden dolayı Parti yönetiminden geliyorsa, bu nedenlerin değişikliğe uğraması halinde, yönetimin personel ve görüş değiştirmeyeceğini kim söyleyebilir? Ve böyle bir durum söz konusu olduğunda, lanetlenen kurama birazcık fazla bağlı kalanlar, inanın, *yozlaşmış aydın olmakla*, daha doğrusu sadece aydın olmakla suçlanacaklardır, çürüme her aydının –kendi içinde keşfettiği için– isyan ettiği derin karakterin ta kendisidir çünkü. O halde, küçük burjuva aydınlar kendi çelişkileri nedeniyle emekçi sınıf için çalışma durumunda olduklarında, ne pahasına olursa olsun, her şeyi göze alarak onlara hizmet edecek, onların kuramcısı olacak, ama asla onların organik aydını olamayacaklardır; çelişkileriyse, açık seçik ortaya konmuş ve anlaşılmış olmakla birlikte, sonuna kadar sürecektir. Bu da, görüldüğü gibi, onları *kimsenin* görevlendirmediğinin bir kanıtıdır.

3. *Aydının Rolü*

Birbirini tamamlayan bu iki çelişki rahatsız edicidir, ama o kadar da vahim değildir. Aslında sömürü-

len sınıfların bir *ideolojiye* değil, toplumla ilgili pratik gerçeklere ihtiyaçları vardır. Açıkçası, onları mitleştiren bir bakış açısı hiç işlerine yaramayacaktır; onların, değiştirebilmek için dünyayı tanımaya ihtiyaçları vardır. Bunun anlamı, onların bir *yere oturtulmayı* (çünkü bir sınıfın tanınması, bütün ötekilerin ve bunlar arasındaki güç ilişkilerinin tanınmasını da zorunlu kılar), *organik hedeflerini* ve bunlara ulaşmalarını sağlayacak *praksis*'i keşfetmeyi de talep ettikleri anlamına da gelir. Kısacası onların kendi pratik gerçekliklerine sahip çıkmaları gerekmektedir, bunun anlamıysa, kendilerini hem tarihsel ayrıcalıkları (sınıf belleğiyle, yani geçmiş yapılardan maddi olarak ne kaldıysa, iki endüstri devriminin onları biçimlendirdiği halleriyle: Saint-Nazaire'li işçiler eski bir proletarya biçiminin günümüzdeki tanıklarıdır) ve *evrenselleşme mücadeleleri* (yani sömürüye, baskıya, yabancılaştırılmaya, eşitsizliğe, emekçinin kâra kurban edilmesine karşı) içinde görmeyi talep etmektedirler kendilerini. Bu iki talep arasındaki diyalektik ilişki *sınıf bilinci* adı verilen şeydir. Oysa aydın halka işte bu düzeyde hizmet edebilir. Yoksa evrensel bilgi teknisyeni olarak değil, çünkü tıpkı "ezilen" sınıflar gibi, o da belli bir konuma *yerlendirilmiştir.* Aydının bilinçlenmesi, sınıf özelliklerinin ve evrensellik çabalarının ortaya çıkması anlamına geldiğinden, kesinlikle *tekil evrensel* olarak hizmet edebilir ona: ona ters düşen, yani özelliğini aşarak, *bu özelden hareketle* özelin evrenselleşmesi. İşçi sınıfı ise dünyayı, bir anda evrenselin içinde yer alarak değil, ama ne iseler o'ndan yola çıkarak değiştirmek istediğinden, aydının evrenselleştirme çabasıyla işçi sınıfının hareketi arasında bir koşutluk vardır. Bu bakımdan, her ne kadar bir aydın kökeni itibariyle bu sınıflar içinde *yer alamasa* da, orta sınıfların bir üyesi olarak da olsa, *yerlenme* durumunun bilincine varması iyi bir şeydir. Onun durumunu reddetmesi söz konusu de-

ğildir, ama o bu deneyimini, işçi sınıfına evrenselleştirme çabalarını açıklarken, bir yandan da bu sınıfı *yerlendirmede* kullanacaktır. Bu düzeyde, aydını üreten çelişki, evrensel yöntemlerle (tarihsel yöntemler, yapısal çözümlemeler, diyalektik) proletaryanın tarihsel tekilliğini ele almasını ve özgüllüğü içinde, evrenselleştirme çabasını kavramasını (tekil bir olaydan yola çıkarak ve bunu devrimin canlandırılmasını istediği ölçüde saklayarak) sağlar. Temel *çelişkisinin bilincine* varış olarak tanımlanan aydının, proletaryanın bilinçlenmesine yardım etmesi, diyalektik yöntemi uygulamasıyla, evrensel talepler arasından özeli yakalamak ve evrenseli, bir tekilliğin evrenselleşme hareketine indirgemekle olabilir.

Bununla birlikte, sınıf özelliği onun kuramsal çabalarını durmadan bozabilir. Bu yüzden, aydının, baştaki durumu ve eğitimi, yetişme biçimi yüzünden sürekli yeni görünümler altında dirilen, durmadan yeniden doğan *ideolojiye* karşı savaşmak zorunda olduğu bir gerçektir. Bunun için, aynı anda başvurması gereken iki çare vardır; 1. *sürekli özeleştiri* (pratik bilgi teknisyeni kimliğiyle uyguladığı y=f (x) evrenseli, evrenselleşmeye yönelen özel bir grubun tekil çabasıyla karıştırmamalıdır: Evrenselin bekçisi olduğunu iddia etmesi durumunda, kendini bir anda özele indirgemiş olur, daha doğrusu kendini evrensel sınıf sanan burjuvazinin o malum yanılgısına düşmüş olur. Sürekli olarak, bağlarını koparmış bir küçük burjuva olduğu ve hiç durmadan sınıfının düşüncelerine biçim vermesi için kışkırtıldığı bilincini asla kaybetmemelidir. Asla evrenselliğin (çoktan *dolarak kapandığını* ve bu haliyle, evrenselleşmeye çalışan öteki özel çabaları saf dışı bırakan), ırkçılığın, milliyetçiliğin, emperyalizmin vb. uzağında olmadığını bilmelidir. (Bizde, paylaşmadığının bilincinde olsa da, sağın değerlerine *saygı gösteren sola* "saygılı sol" denir; Cezayir Savaşı sırasında "bizim

sol" işte bu haldeydi). Tam kınadığı bir anda, bütün bu tavırlar kınama *eyleminin* ta içerlerine sızabilir; Amerikalı siyahlar ırkçılığa karşı olan beyaz aydınların koruyucu baba tavrını haklı olarak tiksintiyle reddetmişlerdir. Yani aydın: "Ben artık bir küçük burjuva değilim, evrensellik içinde özgürce yer alıyorum" demekle işçilere ulaşamaz. Tam tersine: "Ben küçük burjuvayım; kendi çelişkimi çözebilmek için işçi ve köylü sınıfının saflarında yer aldım, bunu yaptığım için küçük burjuva olmaktan çıkmış değilim: sadece kendi kendimi eleştirerek ve aralıksız daha da radikalleşerek adım adım –bu durum benden başka kimseyi ilgilendirmeksizin– küçük burjuva koşullanmalarımı reddedebilirim. 2. Ezilen sınıfların eylemlerine somut ve koşulsuz katılım. Kuram aslında *praksis*'in bir uğrağından başka bir şey değildir: olabilirlerin değerlendirilmesi aşaması. Bu nedenle, kuramın *praksis*'i açıkladığı doğruysa da, topyekûn girişim tarafından koşullandırıldığı ve kendisi için ortaya konulmadan önce, organik olarak daima özel bir eylemin içinde doğduğundan, onun tarafından *özelleştirildiği* de doğrudur. O halde bir aydın için söz konusu olan, bir eylemi daha başlamadan yargılamak, bir eylemin başlatılmasında etkili olmak ya da bu eylemin aşamalarını belirlemek değildir. Tersine, onu harekete geçerken, tabandan gelen güç düzeyinde (aniden patlak veren ya da önceden örgütler tarafından yönlendirilen grevler) yakalamak, onunla bütünleşmek, fiziksel olarak katılmak, onun içine sızmasına ve kendini sürüklemesine izin vermek ve sadece gerekli olduğunun bilincine vardığı zaman, kimliğini, doğasını açıklamak ve onu anlamı ve olanakları hakkında aydınlatmak. İç çelişkilerde (eylem çıkış noktasında *özel*, sonucu bakımından evrenselliğe yöneliktir) ortak *praksis* onu proletaryanın hareketiyle ne kadar bütünleştirirse, aydın da onun özelliğini ve evrenselliğe yönelik emellerini, hem çok yakın (aydın aynı

amaçları taşır, o da aynı tehlikelerle karşı karşıyadır), hem çok yabancı, *verili ve menzil dışı* kalmaya devam ederek, kendisini olduğundan çok uzaklara sürükleyen çok yabancı bir güç olarak kavrayabilir: Bunlar bir proleteryanın özel durumlarını ve evrensel taleplerini kavramak için mükemmel koşullardır. Evrenselin uzmanı ancak asla özümsenmemiş, hatta şiddet eylemleri sırasında dışlanmış biri olarak parçalanmış, onarılması olanaksız bir bilinç olarak hizmet edebilecektir halkın evrenselleştirilmesi hareketine: hareketin ne tamamen içinde (bu durumda sınıf yapılarının birbirine olan fazla yakınlığı yüzünden kaybolacaktır), ne de tamamen dışında (her halükârda, en küçük bir eyleme kalkışması halinde bile, egemen sınıfların ve bizzat kendi sınıfının gözünde bir hain olacaktır, edinmesine izin verdikleri teknik bilgiyi onlara karşı kullanmaktadır çünkü) olacaktır. Ayrıcalıklı sınıflarca dışlanan, ezilen sınıfların gözünde kuşkulu biri olan (tam da onların hizmetine sunduğu kültür yüzünden) aydın, artık işe koyulabilir. İyi de, bu iş tam olarak neyin nesidir? Ben bunun şöyle tarif edilebileceği inancındayım:

1. Halk sınıfları içinde ideolojinin hiç kesilmeyen yeniden doğuşuna karşı mücadele etmek. Yani gerek içte, gerekse dışta, onların kendileri ve güçleri hakkında oluşturdukları her türlü ideolojik tanımı yıkmak gerekir (sözgelimi, "pozitif kahraman," "kişilerin yüceltilmesi," "proletaryanın yüceltilmesi" gibi sunuşlar işçi sınıfından çıkmış gibi görünse de, aslında burjuva ideolojisinden ödünç alınmıştır);

2. Halkın kültürünü yükseltmek, yani evrensel bir kültürün temellerini atmak için, egemen sınıfın verdiği bilgi-sermayesini kullanmak;

3. Gerektiğinde ve *bugünkü koşullara uygun biçimde* ezilen sınıflar içinden pratik bilgi teknisyenleri yetiştirmek –çünkü bunu onlar yapamaz– ve onları işçi sınıfının organik teknisyenleri ya da en azından bu ay-

dınlara -aslında yaratılması olanaksız- en yakın teknisyenler haline getirmek;

4. Onda, mücadelede *herkes için* ulaşılacak gerçek bir hedef, yani insanın geleceğini görerek, kendi hedefini (bilginin evrenselliği, düşünce özgürlüğü, gerçeklik) sahip çıkmak;

5. Acil hedeflerin ötesindeki uzak hedefleri, yani evrenselleşmeyi, çalışan sınıfların tarihsel hedefi gibi göstererek, başlatılmış eylemi radikalleştirmek;

6. *Her türlü iktidara karşı* çıkmak -kitle partileriyle ifade edilen politik iktidar ve işçi sınıfı örgütü de dahil- kitlelerin koştuğu hedeflerin bekçisi olmak; hedef, aslında araçların birliği olarak tanımlandığına göre, onun bu araçları, izlenen hedefi saptıranlar *hariç*, etkili amaç için her yol geçerlidir ilkesine göre irdelemesi gerekir.

6. paragraf yeni bir sıkıntının altını çiziyor: Aydın, kendini işçi hareketinin hizmetine verdiği sürece, kitle örgütlenmesinin zayıflayabileceği endişesiyle disipline göz kulak olmak zorundadır; ama araçların amaçla pratik ilişkisini aydınlatmak zorunda olduğu sürece de eleştiriden hiçbir zaman vazgeçmemelidir ki, hedefin temel anlamını koruyabilsin. Ama bu çelişki aklımızı karıştırmamalı: bu *onun sorunudur*, mücadele eden aydının gerilim içinde az ya da çok büyük bir mutlulukla yaşayacağı kendi sorunudur. Bizim bu konuda söyleyebileceğimiz tek şey, partilerde ve halkçı örgütlerde, maksimum bir disiplin ve minimum eleştiri olanaklarının işareti olarak, siyasal iktidarla bağlantısı olan aydınların bulunmasının gerekliliğidir; ayrıca hareketlere bireysel olarak, ama dışarıdan katılan parti dışı aydınların varlığı da bir zorunluluktur ve bu da minimum disiplin ve olabilecek maksimum eleştiri demektir. Bu ikisi arasında (oportünistlerle solcular arasında demek daha doğru olur) sürekli tavır değiştiren aydınlar, disiplinli partisizler ve partiden çıkma öncesin-

de eleştirilerini sertleştirmeye başlayanlar var; bunlar sayesinde parti içi çekişmelerin yerini bir tür geçişim alıyor, Parti'ye *giriliyor*, Parti'den *çıkılıyor*. Hiç önemli değil: rekabet zayıflasa da, çelişkiler ve anlaşmazlıklar, aydınların oluşturduğu sosyal bütünün kaderidir –çünkü, aralarına hatırı sayılır miktarda sahteleri, entellijensiyanın sorunlarını anlama durumundaki gizli polisler de karışmıştır. Anlaşmazlığı, uyumsuzluğu aydın takımının iç statüsü haline getiren bu tartışma karşısında, evrenselleştirme çabasına değil, ancak evrensel çağına inananlar şaşırabilir. Şurası kesindir ki, düşünce çelişkiler ve zıtlıklarla ilerliyor. Bu fikir ayrılıklarının aydınları derin biçimde bölecek kadar şiddetlenebileceğinin (bir başarısızlığın ardından, bir geri çekiliş sırasında, 20. Kongre'nin ardından ya da Budapeşte'ye Sovyet müdahalesinden sonra veya Çin-Sovyet anlaşmazlığı karşısında) ve bu durumda hareketi ve düşünceyi (bu arada halk hareketini de) zayıflatma tehlikesi taşıyabileceğinin altını çizmek gerekir. Bu yüzden, aydınların kendi aralarında bir iç muhalefet birliğinin, daha doğrusu sürtüşmelerin bir zorunluluk olduğunu ve karşıtlıkların uyumla aşılmasının her zaman için mümkün olduğunu, bu durumda önemli olanın, kendi görüşünü inatla karşıdakine kabul ettirmek değil, ama her iki tezi de derinlemesine kavradıktan sonra, şu ya da bu tarafın görüşünden vazgeçmesi için bir olanaklar zemini yaratmak olduğunu kabul eden diyalektik bir uzlaşma sağlamaya çalışmak, bu uzlaşmayı korumak ya da tekrar kurmak zorundadır. İşte araştırmamızın sonuna geldik. Aydının bir pratik bilgi ajanı olduğunu ve en büyük çelişkisinin (mesleği evrenselcilik, sınıfı ayrımcılık) onu ezilen sınıfların evrenselleşme hareketine katılmaya ittiğini biliyoruz; çünkü egemen sınıfın kendisini indirgediği, *onun olmayan*, dolayısıyla tartabilme hakkına sahip olmadığı özel bir hedefin aracı olma konumu yerine, temelde onlarla aynı hedefe yönelik.

Ama bu özellikleriyle bile, aydın hiç kimse tarafından görevlendirilmemiştir: Emekçi sınıfın gözünde bir şüpheli, egemen sınıfların gözünde bir hain, reddetse bile sınıfından asla tamamen kopamayan o, halkçı partilerde bile buluyor çelişkilerini, değişikliğe uğramış ve daha da derinleşmiş olarak; girmesi halinde bu partilerde bile kendini hem dayanışma içinde, hem de dışlanmış hissediyor, orada politik güçle içten içe sürtüşme halinde çünkü hiçbir yerde *özümsenemiyor*. Kendi sınıfı nasıl onu istemiyorsa, o da kendi sınıfını istemiyor, ama başka hiçbir sınıf da ona kucak açmıyor. Bu durumda, aydının *işlevinden* nasıl söz edebiliriz: O daha çok *lüzumsuz bir adam*, kusurları yüzünden, ezilen sınıfların içine asla giremeden onların dışında yaşamak zorunda kalan *güdük* bir orta sınıf ürünü değil mi? Her sınıftan pek çok insan bugün aydının kendine, var olmayan işlevler vehmettiğini düşünüyor.

Bir anlamda bu doğru. Aydın da bunu çok iyi biliyor. "Görevini" hukuka dayandırmayı kimseden isteyemez. O bizim toplumlarımızın bir alt ürünü ve ondaki gerçeklik ve inanç, bilgi ve ideoloji, özgür düşünce ve otorite ilkesi çelişkisi, kasıtlı bir *praksis*'in değil, ondaki bir iç tepkinin, yani aralarında bağdaşmaz yapıların bir kişinin yapay birliği içinde bağdaştırılmasının ürünüdür.

Ama daha iyi bakıldığında, onun çelişkileri *herkesin* ve bütün bir toplumun çelişkileridir. Hepsinden amaçları çalınmıştır, hepsi de anlayamadıkları, temelde insanlık dışı amaçların aracı olmuştur, hepsi de nesnel düşünceyle ideoloji arasında parçalanmış durumdadır. Ne var ki, bu çelişkiler, genelde yaşanmışlık düzeyinde kalır ya da temel ihtiyaçların yetersizliği, ya da nedeni araştırılmayan *rahatsızlıklar* (mesela orta sınıftan ücretlilerde) biçiminde kendini gösterir. Bu demek değildir ki, bu yüzden acı çekilmez, tersine bu yüzden insan ya ölür ya delirir: uygun yöntemlerin yoklu-

ğu yüzünden eksik olan şey bilincin kendine dönmesidir. Ve herkes, bilmeden de olsa, kendisini bir canavar ve bir köle yapan bu vahşi toplumu yeniden ele alacak bu bilinçlenmenin peşindedir. Aydın kendi özel çelişkisiyle; *işlevi* adına bilinçlenmeye itilmiştir. Bu bakımdan herkesin gözünde bir şüphelidir, çünkü *başlangıçta* sorgulayıcıdır yani edimsel olarak bir haindir, ama öte yandan da bu bilinçlenmeyi *herkes adına yapmaktadır. Ondan sonra,* herkesin bu bilinçlenmeyi yeniden kurabileceğini de belirtelim. Kuşkusuz, başlatmaya çalıştığı örtüyü kaldırma eylemi, yeri ve tarihi belli olduğu ölçüde, hiç ara vermeden canlanan önyargılar ve gerçekleştirilmiş evrensellikle oluşum halindeki evrenselleşmenin birbirine karışması yüzünden sürekli kısıtlanır. Bunlara tarih bilgisizliğini de ekleyelim (araştırma araçlarının yetersizliği). Ama, a) O toplumu geleceğin tarihçisinin gözüne görüneceği biçimiyle değil, *kendi için* ne olabiliyorsa, o haliyle ifade etmektedir ve cehalet düzeyi toplumu yapılandıran *minimum cehalet*'i temsil eder; b) sonuçta, şaşmaz değildir, tam tersine durmadan yanılır, ama hataları kaçınılmazlıkları ölçüsünde, tarihsel bir durumda, ezilen sınıflara özgü, minimum hata katsayısını temsil eder.

Aydının içte ve dışta kendi çelişkileriyle mücadelesinden tarihsel toplum *kendisiyle ilgili olarak* henüz tam oturmamış, bulanık, dış etmenlerle koşullanmış bir bakış açısı edinir. Kendini *pratik olarak* düşünmek ister, yani yapılarını ve hedeflerini belirlemek, kısacası, bilgi tekniklerinden türeterek ortaya koyduğu yöntemlerden yola çıkarak evrenselleşmek ister. Bir biçimde, kendini *temel hedeflerin* (kurtuluş, insanın evrenselleşmesi, dolayısıyla insanlaştırılması) *bekçisi* haline getirir, ama şunu da ekleyelim: Pratik bilgi teknisyeni, toplum içinde üstyapıların altdüzey görevlisi olarak belli bir güce sahiptir: Bu teknisyenden doğan aydınsa, Parti yönetimine bağlı bile olsa, *iktidarsız* olarak

kalır. Çünkü bu bağlantı başka bir düzeyde ona üstyapıların altdüzey görevlisi karakterini geri verir ve o, disiplin yüzünden bunu kabul etse bile, hiç durmadan sorgulamak ve organik hedefler için seçilen araç ilişkilerinin üstündeki örtüyü açmaktan asla vazgeçmemek zorundadır. Bu durumda, işlevi tanıklıktan kurbanlığa kadar gider: Ne olursa olsun iktidar, aydınları kendi propagandası için kullanmak ister, ama onlardan sakınır ve temizlik harekâtına daima onlardan başlar. Hiç önemi yok: yazıp konuşabildiği sürece, o egemen sınıfların baskısına ve halk aygıtının oportünizmine karşı, halk sınıflarının savunucusu olarak kalır.

Bir toplum, büyük bir sarsıntının (savaşta yenilgi, galip düşmanın işgali) ardından ideolojisini ve değerler sistemini kaybettiğinde, çoğu zaman neredeyse farkına varmadan, tasfiye ve yeniden inşa işini aydınlarına havale eder. Ve doğal olarak, onlar da, aslında kendilerinden beklendiği gibi, gözden düşen ideolojinin yerine, aynı toplumun yeniden inşasına olanak veren, aynı derecede özel, başka bir ideolojiyi koymazlar: Her türlü ideolojiyi ortadan kaldırmaya ve işçi sınıfının tarihsel hedeflerini belirlemeye çalışırlar. Bu yüzden, 1950'de Japonya'da olduğu gibi, egemen sınıfın duruma el koyması halinde, aydınları görevlerini yerine getirmemekle, daha doğrusu eski ideolojiye çekidüzen vererek koşullara uydurmamakla (yani pratik bilgi teknisyeni hakkındaki yaygın görüşe uygun davranmamakla) suçlar. Aynı aşamada, çalışan sınıfların da (gerek yaşam düzeyinin yükselmesi, gerek egemen ideolojinin gücünü koruması, gerek olumsuzlukların sorumlusu olarak onu görmeleri, gerekse bir *molaya* ihtiyaç duymaları yüzünden) aydının geçmişteki eylemini yargılayarak onu yalnız bırakır. Ama bu yalnızlık onun yazgısıdır, çünkü kendi çelişkisinden doğmuştur ve organik aydını olamadığı sömürülen sınıflarla iç içe yaşadığında nasıl bu çelişkiden sıyrılamı-

yorsa, başarısızlık anında da, aydın statüsünden sahte aydın statüsüne düşmeden, aldatıcı ve boş bir yadsımayla onu terk edemez. Gerçekte, sömürülen sınıflarla çalıştığında, bu *görünürdeki* yakınlık onun haklı olduğu anlamına gelmez ve geri çekilme anlarındaki neredeyse topyekûn yalnızlığı da onun haksızlığını göstermez. Başka bir deyişle, sayının işle hiç ilgisi yoktur. Aydının işi *herkes adına* çelişkisini yaşamak ve *herkes için* bu çelişkiyi köktencilikle (yani gerçek tekniklerinin yanılsama ve yalanlara uygulanmasıyla) aşmaktır. Tam da bu çelişkisi yüzünden, aydın *demokrasinin* bekçisidir: Burjuva demokrasisinin haklarını, bu hakları ortadan kaldırmak için değil, ama her demokraside özgürlüğün *işlevsel* gerçekliğini koruyarak, bu hakların soyut karakterini, sosyalist demokrasideki somut haklarla tamamlamak amacıyla sorgular.

Üçüncü Konferans

YAZAR BİR AYDIN MIDIR?

1

Aydının durumunu, içindeki pratik bilgi (gerçeklik, evrensellik) ve ideoloji (tikellik) çelişkisiyle tanımladık. Bu tanımı doktorlara, öğretmenlere, bilginlere vb. uygulayabiliriz. Ama bu hesaba göre, yazar bir aydın mıdır? Bir yandan, onda temel aydın niteliklerinden pek çoğuna rastlanır. Öte yandansa, onun sosyal "yaratıcı" etkinliği *peşinen* evrenselleştirme ve pratik bilgi amacına yönelik değil gibidir. Güzelliğin, gerçeklerin üstündeki perdeyi kaldırmanın özel bir biçimi olması mümkünse de, güzel bir eserdeki *sorgulama* payı, bir şekilde güzelliğiyle ters orantılı olarak son derece azalmış olur. Özellikle usta yazarlar (Mistral) geleneklere ve ideolojik farklılıklara yaslanmış gibi görünürler. Yaşanmışlık (kendi yaşadıkları deneyimler) ya da mutlak öznellik (Ben kültü, Barrès ve düşman –barbarlar, mühendisler– *Jardin de Bérénice*'te ["Bérénice'in Bahçesi"]) adına, kuramın gelişmesine (bu kuramın sosyal dünyayı ve onların bu dünyadaki yerini yorumlaması halinde) karşı çıkabilirler. Ayrıca, okuyucunun bir yazarı okuyarak edindiklerine *bilgi* denilebilir mi? Ve bu doğruysa, yazarı özel bir konumu seçmesiyle tanımlamamız gerekmez mi? Bu da onu, aydını aydın *yapan* çelişkiyi yaşamaktan kurtarırdı. Aydın, sonunda yalnızlıktan başka bir şey bulamayacağı toplumla boşuna bütünleşmeye çalışırken, yazar daha baştan bu yalnızlığı *seçmiş* olmaz mıydı? Böyle olsaydı eğer,

yazarın *sanatından* başka işi olmazdı. Oysa, yazarların bir davaya bağlandıkları ve evrensellik adına, aydınların safında değilse de, onların yanında savaştıkları bir gerçektir. Acaba bu, sanatları dışındaki nedenlerden mi (içinde bulunulan tarihsel koşullar) ileri geliyor, yoksa, bütün bu söylediklerimize karşın, sanatlarından doğan bir zorunluluk mu? İşte şimdi birlikte bunu inceleyeceğiz.

2

Yazının rolü, konusu, araçları, amacı tarih boyunca değişti. Biz sorunu genel çizgileri içinde ele almayacağız. Çağdaş yazarı, kendini *düzyazıcı* ilan eden ve İkinci Dünya Savaşından beri, doğalcılığın okunmaz hale geldiği, gerçekçiliğin sorgulandığı ve simgeciliğin de gücünü ve güncelliğini yitirdiği bir zamanda yaşayan *ozan*'a bakacağız. Tek sağlam hareket noktası, çağdaş yazarın (50-70) malzeme olarak günlük dili kullanan bir adam olduğu; ben bununla, aynı toplumun üyelerinin bütün önermelerine taşıyıcılık yapan bir dili kastediyorum. Dilin *kendini ifade etmeye* yaradığı söylenir. Bu yüzden de, çok yaygın bir alışkanlıkla, yazarın işlevinin, *kendini ifade etmek* olduğu ileri sürülür; başka bir deyişle, yazar *söyleyecek şeyleri olan* biridir. Ama deneyleri hakkında açıklamalar yapan bilginden, bir kaza hakkında rapor yazan trafik polisine kadar herkesin *söyleyecek bir şeyi vardır.* Oysa, bütün insanların söyleyecekleri bütün bu şeyler arasında yazar tarafından ifade edilmeyi talep eden tek bir şey bile yoktur. Daha açık söylersek, ister yasalar, toplum yapıları, gelenek-görenekler (antropoloji), psikolojik ya da metafizik (psikanaliz) süreçler, ister *olup bitmiş* olaylar ve yaşam biçimleri (tarih) söz konusu olsun, hiçbirini yazarın *söyleyeceği şeyler* olarak kabul edemeyiz.

Hepimiz şöyle diyen insanlarla karşılaşmışızdır: "Ah! Hayatımı bir anlatsam, roman olurdu! Alın işte, siz bir yazarsınız, size veriyorum onu, mutlaka yazmalısınız." O anda bir yön değişikliği olmuştur ve yazar, kendisini söyleyecek bir şeyleri olan birî olarak gören bu insanların onu *söyleyecek hiçbir şeyi olmayan* biri gibi de kabul ettiklerini fark eder. Gerçekten de insanlar anlatmamız için bizlere kendi yaşamlarını sunmayı çok doğal bulurlar, çünkü *önemli olanın* (onlar için ve bizler için) bizim anlatı tekniğine sahip olmamız (az-çok iyi) olduğunu ve bizler için anlatılacak şeyin, anlatının içeriğinin nereden geldiğinin fark etmeyeceğini düşünürler. Bu çoğu zaman eleştirmenlerin paylaştığı bir görüştür. Mesela, "Victor Hugo, içeriğini arayan bir biçimdir" diyenler, biçimin bazı içerikleri zorunlu kılarken, bazılarını da çıkarıp attığını unuturlar.

3

Bu görme biçimini haklı kılar gibi görünen şey, yazarın sanatı için –sadece ve sadece ortak dile sığınmasıdır. Gerçekten de normalde *söyleyecek şeyi olan* bir adam çok geniş çapta bilgiyi aktarabilen ve içinde *bilgiyi çarpıtan* yapılara ancak en az düzeyde yer veren bir iletişim aracını seçecektir. Sözgelimi, bu teknik bir dil (kurallara bağlanmış, uzmanlaşmış, kullanılan sözcüklerin kesin tanımlarla örtüştüğü, belli kodlar sayesinde, tarihin bilgileri çarpıtıcı etkilerinden olabildiğince kaçınan) olacaktır: etnologların dili, vb. Oysa, üstünde, onun belirsizliğinden az da olsa bir şeyler taşıyan birçok teknik dilin temellendiği ortak dil, içinde alabildiğine *saptırılmış bilgi* barındırır. Yani, sözcükler, sözdizimi kuralları, vb. karşılıklı olarak birbirlerini koşullandıkları ve ancak bu karşılıklı koşullandırma aracılığıyla gerçeklik kazandıklarından, konuş-

mak, aslında dili tamamen kurallara bağlı, yapılanmış ve *özel* bir bütün haline getirmektir. Bu düzeyde, ayrıntılar yazarın sözünü ettiği nesne hakkında bilgiler olmaktan çıkar; dilbilimci için dille ilgili bilgiler haline gelebilir. Ama, imlem ya da anlam taşıma düzeyinde ya düpedüz gereksiz ya da zararlıdırlar: her anlama çekilebilirlikleriyle, yapılanmış bir bütünlük olarak dilin sınırlarıyla, tarihin onlara dayattığı anlam çeşitliliğiyle. Kısacası, yazarın *sözü*, bir örnek vermek gerekirse -gösterilen karşısında silinen- matematiksel simgeden çok daha yoğun bir özdeklik taşır. Sanki, hem belli belirsiz gösterilene doğru yönelmek, hem de kendini bir *varlık* gibi dayatmak, dikkati kendi yoğunluğuna çekmek ister gibidir. İşte bu yüzden, şöyle denilmiştir: adlandırmak, gösterileni *sunulur hale getirmek* ve onu öldürmektir, onu bir söz kalabalığı içinde boğmaktır. Günlük dil hem *çok zengindir* (geleneksel eskiliğiyle, "belleğini," "canlı geçmişini" oluşturan şiddet ve törenler toplamıyla kavramı fersah fersah aşar), hem de *çok yoksul* (dilin bütününe oranla, yeniyi ifade etmek için bir esneklik olanağı olarak değil, dilin sabit belirtisi olarak tanımlanmıştır). Pozitif bilimlerde, yeni bir şey ortaya çıktığında, birkaç kişi tarafından anında bir isim bulunur ve herkes tarafından hızla benimsenir: entropi, imgesel, sonsuzluk ötesi, sibernetik, bilgi işlem, gerey. Ama yazar –ara sıra sözcükler icat ettiği olsa da– bir bilgiyi ya da bir duyguyu aktarmak isterken, bu yönteme çok ender olarak başvurur. "Sıradan" bir sözcüğü alıp ona, eski anlamlara eklenen yeni bir anlam yüklemeyi yeğler: toparlayarak diyebiliriz ki, o kapsamını daraltan bilgiyi çarpıtıcı özellikleriyle *bütün* ortak dili, sadece ve sadece onu kullanmaya ahdetmiş gibidir. Yazarın günlük dili benimsemesinin nedeni sadece dilin bir bilgiyi iletebilmesi değil, aynı zamanda iletememesidir. Yazmak, dile hem sahip olmak ("Japon natüralistleri," demişti eleştirmen-

lerinizden biri, şiirde düzyazıyı *fethettiler*), hem de, dilin yazardan *başka*, insanlardan *başka* olması ölçüsünde, sahip olamamaktır. Bir uzmanlık dili, onu kullanan uzmanların bilinçli eseridir; kurallara dayanan karakteri onlar arasındaki eşzamanlı ve tarihsel *anlaşmalardan* kaynaklanır: Bir olgu başlangıçta çoğu zaman iki ya da daha çok sözcükle adlandırılır, ama zamanla bunlardan biri ayakta kalıp kendini kabul ettirir, ötekiler unutulur gider; bu bakımdan söz konusu disiplini inceleyen genç araştırmacı da, üstü kapalı olarak bu anlaşmalardan geçmek durumundadır; şeyi ve ona işaret eden sözcüğü aynı zamanda öğrenir; bu nedenle, kolektif özne olarak, *teknik dile hâkim* durumda bulur kendini. Oysa yazar, ortak dilin onu konuşan insanlar tarafından, ama *hiç anlaşmasız* geliştirildiğini bilir: *uzlaşma* onların arasında kurulur, ama gruplar birbirleri için ötekidir, dolayısıyla kendilerinden başkasıdır; dilbilimsel bütün bir özdeklik gibi bağımsız görünen bir biçimde gelişir; farklı çehreleri arasında insanların aracı olduğu oranda insanlar arasında bir arabuluculuk olan bir özdekliktir (ben buna *pratik-hareketsiz* adını verdim). Oysa yazar, bağımsız bir yaşamdan etkilenmiş görünen ve ondan kaçan, bütün öteki konuşmacılardan kaçtığı gibi; bu özdekliğe ilgi duyar. Fransızca'da ancak birlikte anlaşılabilen iki cinslik –eril, dişil– vardır. Oysa, bu iki cinslik gerçekten de kadın ve erkekleri gösterirken, çok uzun bir tarihsel süreç sonunda kendi başlarına ne eril ne de dişil olan, cinssiz nesneleri de gösterir hale gelmiştir; bu durumda, bu cinsiyet ikilemesi kavramsal anlamdan yoksundur. Dişil erkeğe, eril kadına uygulanmaya başlandığında, roller tersine çevrilmiş ve yanlış bilgilendirmeye yol açılmış olur. Zamanımızın en büyük yazarlarından biri olan Jean Genet şöyle tümcelere bayılırdı: "Nöbetçiyle mankenin ateşli aşkları"; aşk anlamına gelen "amour" tekil halde eril, çoğul haldeyse dişil-

dir; nöbetçi anlamına gelen dişil "La sentinelle" bir erkek, manken demek olan eril "Le mannequin" ise bir kadındır. Elbette bu tümcede bir bilgi aktarılmaktadır: bu askerle, terzilerin koleksiyonlarını sunan bu kadın birbirlerine tutkuyla âşıktırlar. Ama tümce bu bilgiyi o kadar tuhaf biçimde aktarıyor ki, aynı zamanda çarpıtmış da oluyor: erkek dişileştirilmiş, kadın erkekleştirilmiştir, tümcenin sözde bilgilendiren bir özdeklik tarafından kemirildiği söylenebilir. Özetle söylersek, bu, sözde, bilginin daha zenginleşmesi için, bilginin uydurulduğu bir yazar tümcesidir.

Öyle ki, Roland Barthes yazanla yazarı birbirinden ayırmıştır. Yazan, dili, bilgiyi iletmek için kullanır. Yazar ortak dilin koruyucusudur, ama daha da ileri gider ve malzemesi, göstermeyen ya da bilgiyi çarpıtan olarak kullandığı dildir; o, anlamları araç, anlam-göstermeyeni amaç olarak kullanarak, sözcüklerin özdeklikleri üstünde oynayarak sözel bir nesne üreten bir zanaatçıdır.

İlk tanımımıza dönersek, yazarın *söyleyecek şeylerinin* olduğunu, ama bu şeyin *hiç söylenemez,* hiç kavramsal değildir, kavramsallaştırılamaz da, hiçbir şey göstermez olduğunu söyleyeceğiz. Bunun ne "ne olduğunu" biliyoruz henüz, ne de arayışında, evrenselleşmeye doğru bir çaba olup olmadığını biliyoruz. Bildiğimiz tek şey, nesnenin tarihsel ve ulusal bir dilin ayrıntıları üstünde bir çalışma sonucu biçimlendiği. Böylece biçimlenen nesne: ya 1. Kendi aralarında birbirlerini yöneten bir anlamlar zinciri (mesela: anlatılmış bir *öykü*); ya da 2. Bir bütünlük olarak ötekidir ve daha fazla bir şeydir: anlam göstermeyenin ve bilgisizleştirmenin zenginliği aslında anlamlar dizgesi üstüne kapanmaktadır.

Eğer yazmak *iletişimden* ibaretse, yazınsal nesne, kendisini üreten sözcüklerle kaplanan anlam-göstermeyen sessizlik, *dil ötesinden* iletişim gibi görünür.

"Konuşuyorsunuz, ama bir şey söylemiyorsunuz" anlamına gelen "edebiyat bu" tümcesi buradan kaynaklanır. Geriye, bu *hiçbir şeyin*, yazınsal nesnenin okuyucuya iletmek zorunda olduğu bu sessiz bilisizliğin ne olduğunu kendi kendimize sormak kalıyor. Bu soruşturmayı yürütmenin tek yolu, edebî eserlerin *anlamgösteren içeriklerinden* bu içeriği kuşatan temel sessizliğe yönelmektir.

4

Bir edebiyat eserinin anlam taşıyan içeriği *nesnel* dünyayı (bununla toplumu, Rougon-Macquart'ların sosyal bütünlüğü kadar öznellikler arası nesnelleştirilmiş evreni, Racine'i, Proust'u ya da Nathalie Sarraute'u anlıyorum) ya da *öznel* dünyayı (artık burada çözümleme, mesafelendirme değil, işbirlikçi bir katılım söz konusu: Burroughs'un *Çıplak Şölen*'i). Her iki durumda da, kendi içinde ele alınan içerik/terimin ilk anlamıyla soyuttur, yani onu kendi başına var olabilecek bir nesne yapabilecek koşullardan ayrı düşmüştür.

İlk durumu ele alalım: söz konusu olan, sosyal dünyayı *olduğu gibi* gösterme girişimi ya da bazı grupların iç psikolojisini göstermekse, sadece önerilen imlemler toplamı dikkate alındığında, yazarın nesnesine *kuşbakışı* baktığını varsaymak gerekecek. O halde yazar "kuşbakışı bir bilince" sahip olacaktır: yeri değişen yazar dünyanın üstünde süzülüp durmaktadır. Sosyal dünyayı *tanımak* için, onun tarafından koşullanmamış olma iddiasında bulunmak gerekir, öznellikler arası psikolojiyi tanımak içinse, yazar olarak psikolojik açıdan koşullanmamış olmadığını iddia etmesi gerekir. Oysa bunun romancı için olanaksız olduğu açıktır: Zola, *Zola'nın-gördüğü-dünyayı* görür. Gördüklerinin salt öznel yanılsamalardan ibaret olmasından dolayı

değil: doğalcılık Fransa'da dönemin bilimsel çalışmalarından destek almıştır, üstelik Zola ilginç bir gözlemcidir. Ama Zola'nın anlattığı şeylerde ortaya döktüğü şey bakış açısıdır, ışık tutmaktır, asıldığı ayrıntılarla gölgede bıraktıklarıdır, anlatı tekniğidir, bölümler arası geçişlerdir. Thibaudet, Zola'yı epik bir yazar olarak tanımlar. Ve bu doğrudur. Ama onun için *mitik* bir yazar demek de gerekecektir, çünkü kahramanları çoğu zaman mitlerdir. Sözgelimi Nana bir yandan Gervaise'in kızı, İkinci İmparatorluk zamanında ün yapmış bir fahişedir, ama her şeyden önce bir mittir: ezilen bir proletarya içinden çıkmış ve egemen sınıftan erkeklerden kendi sınıfının öcünü alan masum kadın. Zola'nın eserlerinde bunların dışında yazarın cinsel saplantılarını ve başka saplantılarını saymak, belli belirsiz suçluluk duygusunu bulup çıkarmak gerekecektir.

Zaten Zola'yı okumuş biri için, kendisine yazarın adı belirtilmeden eserlerinden bir bölüm verildiğinde onu *tanımamak* olacak şey değildir. Ama tanımak bilmek demek değildir. *Kadınların Cenneti*'nde çamaşır sergisinin epik-mitik betimlemesi okunur ve "Bu Zola." denir. Fark edilen Zola'dır, tanınan, ama bilinmeyen Zola, betimlediği ve ona verdiği gözlerle baktığı toplumun ürünü Zola. Acaba bu yazar kitaplarına *kendini koyduğunun* tam olarak bilincinde değil midir? Hayır: şayet doğalcı yazar tanınmamayı ve kendisine hayran olunmasını istememiş olsaydı, edebiyatı bir yana bırakır, bilime adardı kendini. Yazarların en nesnel olanı bile kitaplarında, görülmeyen, ama *hissedilen* bir varlık olarak bulunmak ister. Bunu ister ve zaten başka türlüsü de elinden gelmez.

Tersine, kendileriyle mükemmel bir suç ortaklığı içinde fantazmalarını yazanlarsa ister istemez bize, kendilerini koşullandıran ve toplumdaki yerleri kısmen yazma biçimlerinin nedeni olan dünyanın varlığını aktarırlar: kendileriyle en barışık oldukları bir anda

onlarda burjuva idealizminin ve bireyciliğin özel bir biçimi sezinlenir. Bu nereden kaynaklanıyor? Şuradan: matematik bilimler ve özellikle de antropoloji bizim ne olduğumuz hakkında tam bir bilgi veremez. Ama söyledikleri her şey doğrudur, başka hiçbir şey doğru değildir, ama bilimsel tavır, bilginin nesnesine karşı belli bir *mesafede* olmasını gerektirir: bilim adamının kendisini incelediği nesnenin (etnografya, ilkel toplumlar, matematiksel yöntemlerden hareketle sosyal yapıların incelenmesi bir sosyal davranış biçimiyle ilgili istatistik araştırmalar, vb.) dışında tutabilmesi ölçüsünde. Bu, doğa bilimleri (makrofizik) ve antropoloji için de geçerlidir. Deneycinin nesnel olarak deneyin bir parçası olduğu *mikrofizik içinse* geçerli olmaktan çıkar. İşte bu özel durum bizi, Merleau-Ponty'nin *dünyaya katılışımız* dediği, benimse *tikelliğimiz* adını verdiğim, insanın varoluşu gibi temel bir olguya götürür. Merleau-Ponty şunları ekliyordu: Bizler görüyoruz, çünkü görülebiliyoruz. Bunun anlamı şu: biz *önümüzdeki dünyayı* ancak o bizi *görenler olarak oluşturmuşsa,* arkadan, yani *görülebilir olarak oluşturmuşsa* görebiliriz: gerçekten de varlığımızla –var olmak için sahip olduğumuz belirleyiciler– öndeki, kendini gösteren varlık arasında derin bir bağ vardır. Ben, beni doğumun sıradan tekilliğiyle üreterek *biricik bir serüvene* salıverirken, *yerimle* –insanoğlu, küçük burjuva aydın çocuğu, filanca ailenin çocuğu– beni ben yapan ve ondan kurtulma tasarılarımla bile içselleştirdiğim bir evrende ölmem için, bana *genel bir yazgı* (sınıf yazgısı, ailenin yazgısı, tarihsel yazgı) yazan bir dünyada gerçekleşen bu görüntü, içselliğimi dışa vurma hareketimle gerçekleşen, bu dışarının içselleştirilmesi, tam da *dünya-içindeki-varlık* ya da *tekil evren* dediğimiz şeydir. Bunu başka türlü de ifade edebiliriz: ben halihazırdaki bir bütünlüğün bir parçası olarak, bu bütünlüğün bir ürünüyüm ve bu yüzden, tamamen onu ifa-

de etmekteyim; ama onu ancak kendimi bir bütünleyici yaparak, yani pratik bir örtüyü kaldırma hareketiyle ön dünyayı kavrayarak ifade edebilirim; Racine'in, eserlerinde örtüsü *açılmış öznelliklerarası*'nı üretirken, kendi toplumunu (çağını, kurumlarını, ailesini, sınıfını) üretiyor olması ve Gide'in Nathanaël'e verdiği öğütlerde ya da günlüğünün en gizli sayfalarında, kendisini üreten ve koşullandıran dünyayı gözler önüne sermesi böyle açıklanabilir. Yazar dünyanın bir parçası olmaktan herhangi birinden daha fazla kaçamaz ve yazdıkları tekil evrenselin tipik bir örneğidir: ne olursa olsun bunlar birbirini tamamlayan iki yüze sahiptir: varlıklarının tarihsel tekilliği, hedeflerinin evrenselliği –ya da tersi (varlığın evrenselliği ve hedeflerin tekilliği). Bir kitap zorunlu olarak, içinde dünyanın bir bütünlük olarak asla tamamen açığa çıkmadan *göründüğü* bir dünya parçasıdır.

Edebiyat eserinin her zaman için mevcut bu çifte yüzü onun zenginliğini, çifte anlamlılığını ve sınırlarını oluşturur. Tam olarak dikkatlerinden kaçamamışsa da, bu çifte yüz klasiklere ve doğalcılara açıkça görünmemiştir. Bugün bunun edebiyat eserinin karşı karşıya kaldığı bir belirlenmeden ibaret olmadığı ve bir eser ortaya konduğunda, her koşulda tekil evrensel yapısı tekyanlı bir hedef konulması olanağını tamamen yok ettiğinden, *aynı zamanda her iki tabloda varolmaktan başka hedefi olamadığı* çok açıktır. Yazar dili, kendi içinde ve amacı içinde tekil evrenselliğe ve evrenselleştirici tekilliğe tanıklık eden çift anahtarlı bir nesne üretmek için kullanır.

Gene de iyi anlayalım. Ben evrensel olarak belirlendiğimi biliyorum ya da bilebilirim; halihazırda var olan ve benim küçük yeniden toplayıcı bir jestimle toparlanan bir bütünlüğün, toplamın parçası olduğumu bilirim ya da bilebilirim. Bazı insanî bilimler –Marksizm, sosyoloji, psikanaliz– bana *yerimi ve serüveni-*

min genel hatlarını tanımam içim gerekli bilgileri verebilir: ben küçük burjuvayım, bir deniz subayının oğluyum, babam yok; yetimim, büyükbabalarımdan biri doktor, öteki öğretmen, 1905'le, öğrenimimin resmen sona erdiği 1929 tarihleri arasında uygulanan burjuva kültürüyle yetiştim; çocukluğumdaki birtakım nesnel verilere bağlı olan bu olgular beni bildiğim bazı sinirsel tepkilere sürükledi. Ben bu toplama, antropolojinin ışığı altında bakarsam, kendimle ilgili, bugün yazar için yararsız olmak bir yana, edebiyatın derinleşmesiyle *zorunlu* hale gelen belli bir bilgi ediniyorum. Ama bu bilgi, edebî tavrı aydınlatmak, onu dışta bir yere yerleştirmek ve yazarın *öndeki* dünyayla ilişkisini çözmek için gerekli. Ne kadar değerli olursa olsun, kendi saf nesnelliğimiz içinde beni ve ötekilerini tanımak, edebiyatın temel nesnesi değildir, çünkü bu tekilsiz evrenseldir. Tersine, fantazmalarla tam bir suçortaklığı da değildir. Edebiyatın nesnesi, dışarıdan yaklaşıldığı haliyle değil de, yazar tarafından *yaşanmış* haliyle *dünya-içindeki-varlık*. Bu nedenle, gitgide daha çok evrensel bilgiye dayanmak zorunda olsa da, edebiyatın bu bilginin hiçbir kesimi üstüne aktarabileceği bir bilgisi yoktur. Onun konusu, dünyanın içselleştirme ve dışsallaştırmaya dayalı ikili bir devinimle ya da isterseniz, parça için bütünün bir belirlemesinden başka bir şey olamama ve kendisine bütünden gelen belirlenişiyle (*omnis determinatio est negatio*) inkâr ettiği bütün içinde erimenin olanaksızlığıyla, sürekli sorgulanan birliğidir. *Art* dünyayla *ön* dünya arasındaki ayrım, aslında tek bir dünya eden bu iki dünyanın yuvarlaklığını görmemizi engellememeli: Flaubert'in burjuvalara karşı hissettiği kin, onun *burjuva-varlığın* içselliğini dışa vurma üslubudur. Merleau-Ponty'nin sözünü ettiği bu "dünyadaki kıvrım" bugün edebiyatın mümkün olan tek nesnesidir. Sözgelimi, yazar bir manzarayı, bir sokak sahnesini, bir olayı canlandıracak.

1. Bu tekillikler bütünün, yani dünyanın canlandırılmasıdır.

2. Aynı anda, bunları ifade ediş biçimi, kendisinin de aynı bütünün (içselleştirilmiş dünya) farklı bir canlandırılışı olduğuna tanıklık etmektedir.

3. Bu aşılmaz ikilik sağlam, ama üretilen nesneyi, kendini *göstermeksizin* tedirgin eden bir birliği açığa vurmaktadır. Aslında kişi kökeninde bu birliğin ta kendisidir, ama varoluşu, tam da dışa vurma biçimi içinde, kişiyi bir birlik olarak yıkar. Bu varoluşun yıkımı da birliği kurtaramayacağına göre, en iyisi, yazarın bunu eserin ikili anlamlılığı içinden, sezdirilmiş bir ikiliğin olmayacak birliği gibi hissettirmeye çalışmasıdır.

Modern yazarın amacı –ister tamamen bilinçli, ister bilinçsiz olsun buysa, bundan eserleri için pek çok sonuç çıkar.

1. Önce temelde söyleyecek *hiçbir şeyinin* olmadığı doğrudur. Bununla, temel aracının bir *bilgi* aktarmak olmadığını kastediyoruz.

2. Bununla birlikte, o *iletir, aktarır.* Bunun anlamı, en köktenci düzeyinde ele alınmış insanlık durumunu (dünyada-varlık) bir nesne (eser) biçiminde kavranılmaya sunmasıdır.

3. Ama bu dünyadaki-varlık, şimdi benim yaptığım gibi, gene evrenselliği hedefleyen sözel yaklaştırımlarla sunulmamıştır (çünkü ben onu herkesin olma biçimi olarak betimliyorum –bu da şu sözcüklerle ifade edilebilir: insan, insanın oğludur). Yazar, onu ima yoluyla öne süren anlamca bulanık bir nesne üretirken ancak kendi varoluş biçimine tanıklık edebilir. Böylece, okuyucuyla yazar arasındaki gerçek bağlantıyı bilmeme olarak kalıyor, okuyucu kitabı okurken dolaylı olarak kendi evrensel tekil gerçekliğine götürülmek zorundadır, aynı bütünün bir başka parçası olarak, dünyanın kendisine farklı bir bakışı olarak kendisini

gerçekleştirmek zorundadır (kitaba hem girdiği, hem de tamamen giremediği için).

4. Eğer yazarın söyleyecek *bir şeyi* yoksa, bu onun *her şeyi* yani, dünyadaki-varlık demek olan bütünle parçanın tekil ve pratik ilişkisini göstermek zorunda olduğu içindir; yazınsal nesne insan*lar* üstüne bilgiler vererek değil (bu yazarı amatör bir psikolog, amatör bir sosyolog, vb. yapardı), ama dünyadaki-varlık'ı, *bu*-dünyadaki varlık'ı herkesin herkesle ve her şeyle temel ve dile getirilemez ilişkisi gibi, aynı anda nesnelleştirerek ve öznelleştirerek, dünyadaki insanın çelişkisine tanıklık etmek zorundadır.

5. Eğer sanat yapıtı tekil evrenselin bütün niteliklerine sahipse, her şey, sanki yazar kendi insanlık durumundaki çelişkiyi *araç*, aynı durumun *herkesin ortasında* bir nesnede nesnelleşmesini *amaç* olarak almışçasına gelişir. Sözgelimi, bugün güzellik bir yapaylık olarak değil, yaratıcı bir özgürlüğün (yazarın yaratıcı özgürlüğü) ürünü olarak sunulan insanlık durumundan başka bir şey değildir. Ve bu yaratıcı özgürlük iletişimi hedeflediği ölçüde, okuyucunun yaratıcı özgürlüğüne seslenir ve onu, okuma yoluyla yapıtı yeniden kurmaya (ki, bu da bir yaratıcılıktır), kısacası, özgürce, sanki özgürlüğünün ürünüymüşçesine kendi dünyadaki-varlığını yakalamaya; başka bir deyişle, kendi dünyadaki-varlığma maruz kalırken, bunun sorumlusu kendisiymiş ya da sanki kendisi özgürce canlandırılmış dünya imişçesine kışkırtır.

Bu yüzden, yazınsal sanat yapıtı doğrudan yaşama seslenen ve yoğun duygular, cinsel arzu, vb. aracılığıyla yazarla okuyucu arasında karşılıklı bir etkileşim gerçekleştirmeye çalışan bir yaşam olamaz. Ama özgürlüğe seslenerek, okuyucuyu, kendi özel yaşamını (ama bu yaşamı değiştiren ve dayanılmaz kılabilen koşulları değil) sırtlanmaya çağırır. Çağırırken ahlak dersi vermeye kalkmaz, ama tersine, ondan yaşamını tekilliğin

ve evrenselliğin çelişen birliği olarak yeniden yaratabilecek estetik bir çaba bekler.

6. Bu noktadan itibaren, *yeniden yaratılan* sanat yapıtının bütünsel birliğinin sessizlik, yani dünyadaki-varlığın sözcükler arasından ve sözcükler ötesinden kısmi, ama evrenselleştirici bir bilgi üstüne kapanan bir bilmeme olarak, serbestçe canlandırılması olduğunu anlayabiliriz. İş, yazarın nasıl olup da işaretler aracılığıyla temel bilisizliği –kitabın nesnesi– uyandırmayı, yani sözcüklerle sessizliği önermeyi başarabileceği sorusuna kalıyor.

Yazarın neden ortak dilin, yani *çarpıtılmış bilgilerin* en çok yer aldığı dilin uzmanı olduğunu bu noktada anlayabiliriz. Önce, tıpkı dünyadaki-varlık gibi, sözcükler de ikiyüzlüdür. Bir yandan, sözcükler kurban edilmiş nesnelerdir: imlemleri aşılır ve bu imlemler bir kez algılanmaya görsün, bin bir farklı biçimde, yani başka sözcüklerle ifade edilebilen çokanlamlı sözel şemalar haline geliverirler. Öte yandan, sözcükler maddi gerçekliklerdir. Bu anlamda, kendilerini kabul ettiren ve her zaman için anlamı bertaraf ederek kendini gösterebilen nesnel yapılara sahiptirler. "Kurbağa" sözcüğü ve "öküz" sözcüğü sesli ve görsel figürlere sahiptir: bunlar vardır. Bu halleriyle bilisizlikten önemli bir parça içerirler. Matematik simgelerden çok daha fazla. "Kendini bir öküz gibi şişirmek isteyen kurbağa" özdekliği ve imleminin içinden çıkılmaz karışımı içinde "x=y" den çok daha fazla cisimleşme içerir. Ve yazar, bu maddi ağırlığa *karşın* değil, ama *onun yüzünden* ortak dili kullanmayı seçmiştir. Sanatı, olabildiğince doğru bir işaret gönderirken, dikkati sözcüğün özdekliğine çekmekte yatar; öyle ki, gösterilen şey hem sözcüğün ötesine geçecek, hem de aynı zamanda bu özdeklik içinde canlanacaktır. "Kurbağa" sözcüğünün hayvanla herhangi bir benzerliği olduğu için değil. Ama, *tam da bunun için*, yazar kurbağanın açıkla-

namaz ve saf maddi varlığını okuyucuya göstermekle yükümlüdür.

Bütün bir dil zenginlikleri ve sınırlarıyla hazır bulunmadıkça, dilin hiçbir öğesi canlandırılamaz. Bu bakımdan, günlük dil, bilinçli anlaşmalara konu olması nedeniyle, her uzmanın kendini ortağı hissettiği teknik dillerden ayrılır. Oysa günlük dil, tam tersine, ben *kendimden bir başkası* olarak ve o, başkaları tarafından ve başkaları için *kendinden başkası* olarak herkesin uzlaşmalı, ama istemdışı ürünü olarak bana kendini bütünüyle dayatır. Açıklıyorum: çarşıda, ben kendim olarak falanca malın daha ucuz olmasını isterim; isteme edimimin tek sonucu fiyatların yükselmesi olur: çünkü ben satıcılar için, bütün ötekiler gibi bir *ötekiyim* ve bu durumumla çıkarlarıma ters düşüyorum. Günlük dil için de aynı şey söz konusu: onu konuşuyorum ve aynı anda, başkası olarak onun tarafından konuşuluyorum. Elbette bu iki olgu eşzamanlı ve diyalektik açıdan birbirine bağlı. Daha: "Günaydın, nasılsınız?" derken, ben mi dili kullanıyorum, dil mi beni kullanıyor, bilemiyorum. Dili ben kullanıyorum: yeniden görmekten haz duyduğum bir insanı tekilliği içinde selamlamak istedim; dil beni kullanıyor: ben, benim kanalımla kendini gösteren beylik bir söylemi –doğrusu çok özel tonlamalarla– yeniden gündeme getirmekten başka bir şey yapmadım ve o andan itibaren, bütün bir dil hazırdır ve bunu izleyen karşılıklı konuşmada söylemek istediklerimin eklemlenmiş yapım ekleri topluluğuyla saptırılmış, kısıtlanmış, çarpıtılmış, zenginleştirilmiş olduğunu göreceğim. Böylece, dil denen o tuhaf ilişki *başkasının* bizi *benzerler* yani bilerek iletişim kuran özneler olarak birleştirmesiyle orantılı olarak, beni *başkası* olarak o başkasına bağlar. Yazarın amacı asla bu çelişkili durumu yok etmek değil, tersine, bunu olabildiğince kullanmak ve *dilde-varlığını, dünyada-varlığının* ifadesi haline getirmektir. Tümce-

leri her yöne çekilirliğin etmenleri gibi, dil denen yapılanmış bütünün sunumu gibi kullanır, çokanlamlılıklar üstünde oynar, sözcüklerin tarihi ve sözdiziminden yararlanarak kurallara uymayan üstanlamlar yaratır; dilinin sınırlarıyla mücadele etmek bir yana, bunları, çalışmalarını kendi yurttaşlarından başkasının neredeyse hiç anlamayacağı biçimde kullanır, evrensel imlemler gönderirken, bir yandan da ulusal tikelliğe katkıda bulunmaktadır. Ama, anlam-göndermeyeni sanatının temel malzemesi yaparken, anlamsız sözcük oyunları (Flaubert'deki gibi, cinas tutkusu edebiyata fena sayılmayacak bir hazırlık sayılsa da) ürettiği iddiasında değildir, dünyadaki-varlığı içinden göründükleri biçimiyle, gölgelenmiş imlemler sunmayı hedeflemektedir. Aslında *üslup* hiçbir bilgi iletmez: dili, yazarı üreten ve onu yapaylığı içinde her bakımdan koşullandıran bir genellik, yazarıysa kendi diline dönen ya da kendi pratik tekilliğini göstermek ve yaşanmışlık olarak dünyayla olan bağlantısını, sözcüklerin özdeksel varlığına hapsetmek için diline dönen ya da deyimleri ve yananlamları yüklenen bir serüven gibi göstererek, tekil evrenseli üretir. "Ben, nefret edilesi bir şeydir; siz, Miton, onu gizliyorsunuz, ama söküp atamıyorsunuz." Bu tümcedeki bildiri evrensel, ama okuyucu bunu anlam göndermeyen bu hırçın tekillik yani üslup aracılığıyla öğreniyor; üslup ifadeye o kadar sıkı sıkıya yapışacaktır ki, okuyucu bu düşünceyi ancak tekilleştirmeyle yani onu düşünen Pascal ile birlikte düşünecektir. Üslup yazar aracılığıyla, tekilliğin bakış açısını kendi üstüne alan bütün bir dildir! Elbette, bu dünya-içindeki-varlığı sunuş biçiminden –ama temel bir biçim– başka bir şey değildir. Eşzamanlı olarak kullanılması gereken ve *yazarın yaşam biçimine* damgasını vuran yüzlercesi daha vardır (esneklik, katılık, saldırıda çarpıcı canlılık ya da tersine, ani kısaltmalarla kesiliveren ağır başlangıçlar, bilimsel hazırlıklar, vb.). Ne-

den söz etmek istediğimi hepiniz biliyorsunuz: bir adamı neredeyse soluğunu hissettirtecek kadar size teslim eden, ama *onu tanımanıza izin vermeyen* bütün o özelliklerden.

7. Dilin bu temel kullanımına, aynı zamanda imlemler de göndermemiş olsa hiç başvurulmaz bile. İmlemsiz yananlamlar olmadan nesne sözcüğe oturamaz. Ya kısaltmalara, kestirmelere ne diyeceğiz? Neyin kısaltması? Modern yazarın, tekil bir evrenselin dünya-içinde-varlığını okuyucuya keşfettirmek için, dilin göstermeyen öğesini işlemek olan temel söylemini ben şöyle adlandırmayı öneriyorum: *anlamın* aranışı. Bu, bütünlüğün parça içindeki varlığıdır: üslup dışsallığın içselleştirilmesiyle aynı çizgidedir. Bu, anlamların ötesine geçmenin tekil çabası içinde, tekil olarak aynı tarihle yoğrulmuş bir kişiye göründüğü biçimleriyle, dönemin *tadı*, tarihsel anın *beğenisi* diyebileceğimiz şeydir.

Ama, temel olmasına karşın, üslup geri planda kalır, çünkü ancak yazarın dünyasına girişi simgelemektedir: apaçık olarak verilen şey, evrensel, arkadaki dünyanın koşullandırdığı bir bakış açısından göründüğü biçimiyle, öndeki dünyayla örtüşen anlamlı bütün. Ama imlemler yarım imlemlerden başka bir şey değil, toplamsa sadece yarım bilgi: *önce, anlamın* araçları olarak seçildikleri ve anlam içinde kök saldıkları (başka bir deyişle, üsluptan yola çıkılarak oluşturuldukları, üslupla ifade edildikleri ve bu nitelikleri yüzünden baştan itibaren karmakarışık edildikleri) için, *sonra da*, kendiliklerinden, bir tekillikle evrenselden kesilip ayrılmış gibi göründükleri (bu yüzden tekil ve evrenselin birliğini ve o sert çelişkisini içerirler) için. Bir romanda verilebilen her şey evrensel gibi görünebilir, ama bu kendini ele veren ya da kitabın geri kalan bölümüyle ele verilen sahte bir evrenselliktir.

Akinari, *Krizantemlerle Buluşma*'ya şu sözcüklerle başlar: "Vefasız kolayca bağlanır, ama çok kısa bir

zaman için; vefasız bir kez ilişkisini koparmaya görsün, bir daha asla aramayacaktır sizi." İşte evrensel, sadece kendileri için dikkate alınacak tümceler. Ama *öyküdeki* evrensellik sahtedir. Öncelikle bunlar bize vefasızlığın tanımını -biz bunu önceden *biliyoruz*- veren iki çözümsel yargıdır. Sonra öykü bize vefasızlığı değil, tersine, katıksız bir vefayı anlattığına göre, bunların burada işi ne? Öyle ki, bizler Akinari'nin tekilliğine gönderiliyoruz. Acaba o neden böyle bir tümce yazmak istedi? Bu tümce onun esinlendiği, ama tamamen değiştirdiği Çin masalında da yer alıyordu: acaba bu tümceyi dalgınlıkla mı bıraktı, yoksa öyküsünün kaynağını açıkça göstermek mi istiyordu? Ya da okuru, dostun randevuya gelmesini engelleyen şeyin vefasızlık olduğuna inandırarak ve daha sonra onun eşi benzeri bulunmayan sadakatini gözler önüne sererek şaşırtmaca vermek için mi? Ne olursa olsun, tümce dolaylı olarak bir sorunsal içeriyor ve evrensel görüntüsü, onun oraya yerleştirilmesine yol açan nedenlerle çelişiyor. Üslup bizim artdünya tarafından gözle görünmez koşullandırılışımızın dışavurumudur, imlem göndermeleriyse, bu biçimde koşullanmış yazarın *bu koşullanma içinden* öndünyanın verilerine ulaşma yolundaki pratik çabasını oluşturur.

8. Şu birkaç gözlemden, bugünün edebiyat yapıtının amacının dünyada-varlık'ın her iki yüzünü aynı zamanda göstermek olduğu ileri sürülebilir; yapıt, dünyanın ürettiği tekil kendine açılışını, onun ürettiği tekil bir parça aracılığıyla kendi kendine yapmalıdır, öyle ki, evrensel her yerde tekilliğin üreticisi gibi sunulsun, buna karşılık tekillik de evrenselin çıkıntısı ve görünmez sınırı olarak algılansın. Ayrıca, nesnelliğin her sayfada öznelin temel taşı olarak gösterilmesi ve buna karşılık, öznelliğin de her yerde nesnelin nüfuz edilemezliği olarak imlenmesi gerektiği de söylenebilir.

Eğer yapıt bu iki niyeti de taşıyorsa, şu ya da bu biçimde ortaya çıkması, ya da Kafka'da olduğu gibi, nesnel ve gizemli bir öykü tarzında, bir çeşit simgesiz ve açıkça simgelenen hiçbir şeyin yer almadığı bir simgecilik gibi (asla dolaylı olarak bilgi veren bir eğretileme değil; ama her zaman için, sürekli olarak dünyadavarlığın çözümsüzlükle dolu, yaşanmış durumlarını gösteren bir yazı) görünmesi ya da Aragon'un son romanlarındaki gibi, yazarın tam evrenselliği genişletmek ister gibi göründüğü bir anda öyküye müdahale ederek, evrenselliğine bir sınır koyması ya da Proust'ta olduğu gibi, düpedüz, kurmaca bir kişiliğin -aslında anlatıcının benzeri- taraf ve yargıç olarak, serüvenin kışkırtıcı ajanı ve tanığı olarak serüvene katılması ya da tekille evrensel arasındaki bağın yüzlerce değişik biçimde kurulması (Robbe-Grillet, Butor, Pinget, vb.) fazla bir önem taşımaz. Bu herkesin çalışma biçimine bağlı bir şeydir, öncelikli bir biçim söz konusu olamaz. Tersini iddia etmek *hem* şekilciliğe (ancak *tekil* evrenselin *bir* ifadesi olarak varolabilen bir biçimi evrenselleştirmek: *Modifications*'daki *siz* ancak orada değer taşır; ama orada tam yerini bulmuştur) *hem de* şeyciliğe (biçim, içeriğin iç birliğinden başka bir şey değilken, onu bir *şeye*, bir etikete, bir kurala dönüştürmek) düşmek olur.

Buna karşılık, bilgi yokluğu, yaşanmışlık tarzında bütünü olmayan bir yapıt da iyi bir yapıt sayılamaz. Bütün, *bilinmeden yaşanmış* sosyal geçmiş ve özel tarihsel koşullardır. Bu demektir ki, tekil ancak ortak gruba ve onun nesnel yapılarına ait olmanın anlam göstermeyen özgüleşmesi olarak kendini gösterebilir, buna karşılık, hedeflenen yarım anlam göstergeleri, sosyalin nesnel yapıları olarak ancak özel bir yerleşmeden yola çıkılarak somutluk kazanabilirse bir anlam taşır ya da başka türlü söylersek, nesnel evrensel -asla ulaşılamayan- tekillikten doğan ve onu yadsır-

ken içinde barındıran bir evrensellik çabasının ufkunda yer alır.

Bu bir yandan, yapıtın bütün bir çağdan, yani yazarın sosyal dünyadaki durumundan ve bu tekil katılımdan hareketle bütün bir sosyal durumdan sorumlu olması gerektiği anlamına gelir; bu katılım yazarı –ve her insanı– *somut olarak* kendinde sorgulanan, katılımını yabancılaşma, şeyleşme, yoksunluk dolu olabileceğinden kuşkulanılan bir zeminde yalnız kalamama biçiminde yaşayan bir varlık yapmaktadır çünkü. Bu arada, bütünleme de, yaşanmakta olan bütünlemede basit bir uğrak gibi tarihsel olarak özelleştirilmektedir. Bugün bir yazarın dünyada-varlığını *One World*'de-varlık biçiminde, yani yaşamında bu dünyanın çelişkilerinden etkilenmeden (sözgelimi: nükleer silahlanma –halk savaşı– ve şu hiç değişmeyen fon: bugün insanların elinde bulunan, insan türünü toptan ortadan kaldırma olanağı, sosyalizme gitme olanağı) yaşaması olanaksızdır. Karanlık, çaresizlik ve endişe içinde yaşadığı atom bombası ve uzay araştırmaları dünyasını anlatmaya yanaşmayan her yazar, bu dünyadan değil, soyut bir dünyadan söz etmiş olacaktır ve sonuçta o bir eğlendirici ya da şarlatandan başka bir şey olamaz.

Onun duruma katılımını nasıl sorguladığı pek de önemli değildir: sayfalar arasında gezinerek bombanın varlığını gösteren belli belirsiz bir endişe yeterlidir, bombadan söz etmenin hiç gereği yoktur. Bütünleme, tersine, bilgi vermeden yapılmalı; buna karşılık, yaşam her şeyin temeli ve onu tehlikeye atacak şeylerin hepten reddi olduğuna göre, bütünleme edilgin olarak içselleştirilmemiştir, ama yaşamın biricik önemi açısından algılanmıştır. Edebiyat yapıtının temeli olan çokanlamlılık, Malraux'nun artdünyanın bakış açısıyla (fark gözetmeden her yaşamı üreten ve ezen) ölüme atılan ve özerkliği içinde kendini kanıtlayan tekilliğin bakış açısını birleştiren, "Bir yaşam hiçbir şey-

dir, hiçbir şey yaşamın yerini tutamaz," tümcesiyle çok iyi vurgulanmıştır.

Yazarın sorumluluğu günlük dildeki çarpık bilgilendirme payını işleyerek, iletilemeyeni (yaşanmış-dünyada-varlık) iletmeyi ve yapıtının *anlamı* olarak, parçayla bütün, bütünlükle bütünleme, dünyayla dünyada varlık arasındaki gerilimi ayakta tutmayı hedefler. O özel oluşun ve evrenselin çelişkisiyle hesaplaşırken, tam da görevini yapmaktadır. Öteki aydınlar işlevlerinin, mesleklerinin evrenselci talepleriyle egemen sınıfın özel ayrımcı talepleri arasındaki karşıtlıktan doğarken, yazar *ufuktaki* yaşamın doğrulanması olarak evrenselliği hissettirirken, gerçeklik düzleminde kalma zorunluluğunu bir iç görev olarak bilir.

Bu bakımdan, onlar gibi *kazara* değil, *özünde* aydındır. Tam da bu yüzden, yapıtı ondan, öteki aydınların çoktan yerleştiği kuramsal-pratik planda, *kendi dışında* yer almasını bekler: Çünkü yapıt, bizi ezen bir dünyada oluşun –bilgi yokluğu düzleminde– yeniden kurulması, öte yandan da yaşamın mutlak değer ve herkese seslenen bir özgürlüğün gereği olarak yaşanmış doğrulanışıdır.

Eylül ve Ekim 1965'te Tokyo ve Kyoto'da verilmiş üç konferans

HALKIN DOSTU

L'IDIOT INTERNATIONAL: *Mayıs 1968'den bu yana geleneksel solcu aydın kavramıyla, eylemler sırasında oluşan yeni bir kavram, devrimci aydın kavramı arasında bir kopukluk var, o kadar ki, 45'ten bu yana, saygın aydınlar kendilerini kavrayamadıkları politik bir durum karşısında buldular. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

JEAN-PAUL SARTRE: Önce bir aydın nedir, ona bakmak lazım. Aydının sadece zekâ işiyle uğraşan biri olduğunu düşünen insanlar var. Yanlış bir tanımlama: sadece ve sadece zekâya dayanan hiçbir çalışma olamaz. Zekâya gereksinim duymayan çalışma da olamaz. Sözgelimi, bir cerrah bir aydın olabilir, oysa elleriyle çalışmaktadır. Mesleğin, aydın denen kişiyi belirleyecek tek şey olduğunu düşünmüyorum; gene de onların hangi meslekler içinde oluştuğunu bilmek gerekir. Ben onların, pratik bilgi tekniği adını vereceğim meslekler içinde bulunabileceğini söyleyeceğim. Aslında her bilgi pratiktir. Ama bunu öğreneli çok fazla zaman olmadı; bu yüzden ben iki sözcüğü birlikte kullanıyorum: pratik bilgi teknisyenleri, matematik disiplinleri aracılığıyla, ilke olarak herkesin iyiliğini hedefleyen bir bilgiler toplamı oluşturur ya da bu toplamı kullanır. Bu bilgi doğallıkla evrenselliği hedef alır:

bir hekim insan vücudunu *genelde* herhangi birinde belirtilerini saptayacağı ve ilaçlar önereceği bir hastalığı iyileştirmek için inceler. Oysa pratik bilgi teknisyeni, bir mühendis de olabilir, bir bilgin de, bir yazar da olabilir, bir profesör de. Her durumda, aslında hep aynı çelişki karşımıza çıkar: bilgilerinin toplamı kavramsaldır, yani evrenseldir, ama asla *bütün* insanlara hizmet edemez; kapitalist ülkelerin tümünde, *öncelikle* yönetici sınıflarla bunların işbirlikçilerinin ait olduğu bazı insan kategorilerinin hizmetindedir. Bu açıdan bakıldığında, evrenselin uygulaması asla evrensel değildir, özeldir, *özel kişileri* kapsar. Bundan da, genel çalışmalarında, bilgi edinme tarzında evrensel olan, ama gerçekte ayrıcalıklılar için çalışıyor duruma düşen, bu yüzden de onların safında yer alan teknik adamın kendini ilgilendiren ikinci bir çelişki ortaya çıkar: bu kez, kendisi de oyunun içindedir. Daha aydının tanımını yapmadık: çelişkileriyle pekâlâ da uzlaşan bilgi teknisyenleri de var, bundan zarar görmemek için işini uyduranlar da. Ama bunlardan biri özele hizmet etmek için *evrensel çalıştığını* fark ettiğinde, bu çelişkinin bilinci –Hegel'in huzursuz bilinç adını verdiği– onu bir aydın olarak nitelendirilmesini gerektiren şeydir.

Siz, 68 Mayısına karşın, aydının geleneksel misyonunun sona ermediğini mi düşünüyorsunuz?

Hayır. Ama önce, şu "misyon" neymiş ve bunu onlara kim vermiş, onu bilmek lazım. Aslında aydın, hem evrensel, hem özel olduğu için her yerde evrenselin özel tarafından kullanılmasına karşı çıkıyor ve her özel fırsatta, daha geniş kitlelerin yararı için evrensel bir politikanın ilkelerini göstermeye çalışıyordu.

O halde, klasik aydın şöyle diyen bir tip: Dikkatli olun, size bugün bu, evrenselin bir uygulama biçimi olarak sunuluyor; bir örnek verelim: yasalar var ve size yasalar uyguladıklarını, insanları yasalar var oldu-

ğu için tutukladıklarını, yasaların evrensel olduğunu söylerler. Oysa bu doğru değildir. Yasalar, şu ya da bu neden yüzünden evrensel değildir ve öte yandan, bilmem kimin özel çıkarı vardır, falancanın tutuklanmasını ya da falan savaşın devam etmesini sağlayan özel bir sınıf ve bir politika, falanca politika vardır. Klasik aydının eylem tipini Vietnam Savaşı sırasında gördük: çok sayıda aydın Vietnam Savaşı'na karşı çıkan parti ve örgütlere katıldı, söz ve disiplinlerini, sözgelimi Vietnam tarlalarına şu ya da bu tip yaprak dökücü zehrin boşaltıldığı ya da Amerikalıların ileri sürdükleri nedenlerin hiç de akla yatkın olmadığını göstermek için kullandılar. Birinciler kimyacıydı, ötekilerse uluslararası hukuka (bazı ayrımcı hükümlerini kınadıkları) dayanan hukukçu ya da tarihçiler. Gene de, çelişkilerinden dolayı rahatsız oldukları için onlar sizin dediğiniz gibi "klasik aydın" olarak adlandırılmalılar, ama aynı zamanda, onu herkes için yararlı bir hale getirdiklerini düşünüyorlar ve sonuçta, kişilikleri içinde kendilerini sorgulamayı reddediyorlar. Bununla birlikte, pratiklerinde bile bu sorgulamanın işareti gibi –sakladıkları– bir şey var: onları onlar yapan evrenselle özelin karşıtlığı, çünkü onu kendilerinin dışında yok etme amacındalar, oysa zorunlu olarak içlerinde yok etmeleri gerekirdi; başka bir deyişle, özledikleri evrenselci toplumda nesnel olarak aydına *yer yok*.

Mayıs'ta gerçekten bir kopma oldu mu? Klasik aydın kavramı hâlâ mevcut mu, yoksa yeni bir aydın kavramına mı ihtiyaç vardır?

Aslında, çoğu durumda pek büyük bir değişiklik olmadı ve biz bugün klasik aydını yeniden karşımızda buluyoruz. Çünkü o, *rolünü seviyor*: iyi ücret alan, bir yandan –mesela– fizik öğreten, öte yandan da gösterilerde baskılara karşı çıkan pratik bilgi teknisyeni, ilke olarak kendinden hiç hoşnut değil ve bu hoşnutsuzluk

-çelişkisinin bilincinde olması demektir- aracılığıyla, yararlı olabileceğini düşünür, çünkü onun çelişkisi bütün bir toplumun çelişkisidir.

Sizin Fransa'da bütün bir aydınlar kuşağının rehberi olduğunuz söylenebilir, ama buna karşın, siz bu kuşağın geniş bir kesiminin iflasının ve bugün aydınlar için yeni bir politik zorunluluğun ilk farkına varanlardan biri oldunuz.

İlklerden biri diyemeyeceğim elbette, çünkü bu gerçek araştırma aslında öğrenciler düzeyinde yapılmıştı. Çoktan pratik bilgi teknisyeni olmuş (üstelik daha birinci yıllarından itibaren) öğrenciler gerçek sorunu çok çabuk kavradılar: her şeye karşın, onları sermayenin ücretli işçisi ya da daha iyi iş çevirmelerine izin verecek polis yapacaklardı. Bunu anlamış olanlar kendi kendilerine şöyle dediler: biz bunu istemiyoruz daha doğrusu, biz artık aydın olmak istemiyoruz, biz kazandığımız (işte ilk sorun, ardından bilginin kendisine ilişkin sorun geliyor) evrenselci bilginin herkesçe kullanılmasını istiyoruz. Bir örnek verirsek, Vietnam taban komiteleri döneminde öğrenciler yavaş yavaş anladılar ki, Vietnam taban komitelerinden birine katılmakla, burjuva sınıfının emrinde bir polis olmayı öğrenme olgusunu gidermek mümkün olmuyordu. Bunun nedeni, bizim toplumumuzda aydını, yapmak istediklerinin tersini yaparak ve kurtarmak istediği insanların ezilmesine yardım ederek, ancak sürekli bir çelişki olarak bir anlam taşıyan bir insan yapan çekirdeğin bu komitelerde düzenlenecek gösterilerde kırılacak olması değil sadece. Mesela, ben bazı profesörler tanıyorum ki, hepsi hâlâ birer klasik aydın. Bazıları Cezayir Savaşı sırasında çok yürekli işler yaptı, dairelerine plastik patlayıcılar vb. yerleştirildi. Ama bu insanlar, profesör olarak ayıklamacı tavırlarını sürdürüyorlardı. Yani tamamen özel planda yer alırken, öte yan-

dan, kalkıp sonuna kadar F.L.N.'den[1] yani Cezayir'in tam bağımsızlığından yana oluyor ve orada katıksız bir... evrensellik sergiliyorlardı. Bilgilerini, çalışmalar ve pratik bilgiyle biçimlenmiş düşünme tarzlarını kullanıyorlardı; bunları, örneğin, halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkı gibi evrensel düşüncelerin hizmetine sokuyor, öte yandan, ayıklamacı tavırlarını sürdürüyor ve üniversitenin istediği müfredat programına uygun dersler veriyorlardı. Cezayir ya da Vietnam için yaptıkları ya da yaptıklarını sandıklarıyla, *rahatsız bilinçlerinde* rahatlamış bir bilinç buluyorlardı. Klasik aydın, rahatsız bilincinin başka alanlarda kendine yaptırttığı edimlerle (genel olarak yazılar) rahatsız bilincinden rahat bir bilinç çıkartan biridir. Bu insanlar 68 Mayısında hiç de ötekiler gibi yürümediler. Elbette öğrencilerin ve grevci işçilerin yanında yer almışlardı, ama bunun bizzat onları sorgulayan bir hareket olduğunu anlayamamışlardı. Kimilerinde bir çöküntü ve her şeye karşın, Mayısa karşı bir düşmanlık görüldü, çünkü birdenbire hareketin, birer aydın olarak kendilerini sorguladığını hissetmişlerdi, oysa o âna kadar, aydın yardım etmesi ve kendini hizmete adaması gereken ve doğal olarak kuramlar, düşünceler geliştiren biriydi.

Ama, az önce sizin evrensel bilgi dediğiniz bilgilerinin biçimi yüzünden saldırıya uğramışlardı. Çinliler çok yerinde bir tanımla bu bilgiyi şöyle anlatıyor: belki evrensel, ama daha biçim olarak bile özelleştirildiğinden kesinlikle burjuva bir bilgi.

Aynı görüşteyim, ama bu daha sonra keşfedildi. Ben, 1950'lerin klasik aydınının matematiğin tamamen evrensel bir bilgi olduğunu düşünen biri olduğunu söylemek istiyorum.

[1] F.L.N. (*Front de libération nationale*): Ulusal Kurtuluş Cephesi. (Ç.N.)

Matematiği, evrensel olacak bir öğrenme ve kullanma biçimiyle, özelci öğrenme tarzı arasında ayrım yapmaz o.

Sonuç olarak, gerçek kopmanın aydınların, sorgulananın, bilgilerinin biçimine varıncaya kadar kendileri olduğunu anlamalarıyla, Mayısta gerçekleştiği söylenebilir mi?

Bilgi biçimlerine ve *reel varoluşlarına* kadar. Yani şunu dememek gerekir: Onlar bu çelişkinin kurbanlarıdır, nokta, hepsi bu. Bizzat onların bu çelişkiyi kendi içlerinde yok edilmesi gerektiğini hissetmeleri gerekir. Temelde, onların çelişkisinin bütün bir toplumun çelişkisi olduğu çok doğrudur ve bir aydının ücretli biri olduğu ve gerçek sorunlarının ücretlilerin sorunları olduğu çok açıktır; o, belli tipte bir toplumun hizmetine sunduğu bir bilgiye ve güce sahiptir. Ve işte bu noktada, bir yandan Cezayir F.L.N. örgütü, Vietnam F.L.N. örgütünden yana olan, her alanda daima en ön saflarda yer alan bu yaman insanların temelinde onları kendi içlerinde zararlı hale getiren bir duruma hizmet etmeyi sürdükleri keşfedildi. Sadece çelişkileri olan mutsuz insanlar olmakla kalmıyorlardı, ama tam da anında başka yöne çekilebilmeleri anlamında zararlıydılar da. Ama Mayısta "bir yere gelmiş," daha doğrusu sınavlarını vermiş ve gerçekten iyi para ve ücret almaya başlamış aydınlar değil, acemi aydınlar anlamıştı durumu ve kendi kendilerine şöyle demişlerdi: İşte böyle olmak istemiyoruz biz.

Mayısın sonunda Fen Fakültesi öğrencileri politik olarak solda yer alıyorlardı, ama bilgileri üstüne sorgulayıcı ve politik bir dönüş kesinlikle gerçekleşmedi.

Bu doğru, ben bunu bir çeşit koruyucu baba tavrıyla -bilginin her şeye karşın iktidarın temel bir öğesi olduğu sanılıyordu çünkü- ve bir yandan da işçiliğin,

yani kültürün tamamen bırakılması görüşü karışımının egemen olduğu toplantılarda gözlemledim, asıl soruna çok ender olarak değinildi.

Neyse, Mayıstan itibaren acemi aydınlar, gençler, işlevi ve ücretiyle tanımlanan bu kişi olmayı istemediler, sonuçta bir insanı bunlar tanımlıyordu çünkü: ne kazanıyor, ne yapıyor? Bana bunun tam anlamıyla evrensel olmadığını söylüyorsunuz, öğretilen burjuva evrenseli, kabul ediyorum. Ama aydınlar bunu 68'de düşünebilselerdi, 68'de başkaldırmazlardı. Çünkü, belli bir anda evrensel düşüncesine sahip olmalıydılar ki, bu evrenselin evrensel bir toplum gerektirdiğini anlayabilsinler.

Toplumun bilgiye katılımı mı?

Aynen. Ama evrensel bilgiye değil, sadece onun tikelleştirilmesine sahip olduklarını düşünebilselerdi –çok daha katı bir düşünce– karşıtlık daha az şiddetli olurdu. Oysa orada durum şuydu: evrensele sahibiz, ona sahip olabiliriz, ama o ne işe yarıyor ki?

Aslında bu ilk çözümlemenin ardından sokağa inildi ve ikincisi de...

... arkadan geldi, aynı fikirdeyim. Ama bu ikisi, zorunlu olarak birbirine bağlı ve belli bir düzlemde, sözgelimi psikiyatride (Gorizia'yı düşünüyorum) keşfedilmiş.

Sizce Çinlilerin dediği gibi aydınların yeniden eğitilmesi süreci hangi noktada? Yani kültür-politika sınırının yok oluşu. Siz bu yeniden eğitim sürecinin ne kadar yol aldığı görüşündesiniz?

Başladığı yerde. Eğer hareket, 68 Mayısındaki o şiddetli sorgulama sürseydi, hainlikler ve Hazirandaki bir bakıma o bozgun yaşanmasaydı, ben pek çoğunun şimdi bulunduklarından çok daha köktenci konumla-

ra gelebileceklerini düşünüyorum. Çünkü çoğu hareketin içindeydi.

O halde, bir yanda klasik aydınlar vardı, öte yanda öğrenciler arasında, her şeyi bırakarak, gidip fabrikalarda çalışan ve iki üç yıl sonra artık aynı dili konuşmaz olan insanlar. Dilleri basitleşmiş, proletarya ile olan ilişkileri sahici olmuştu. Yepyeni insanlar olmuşlardı, örneğin... Renault'ya girenler (Merkezciler ve başkaları) dilleri tamamen değişmişti. Bu dönüşüm otuz, kırk ya da elli yaşındaki aydınlar için çok daha zor ama var. Bunların ne gibi bir rolü olabilirdi?

Pekâlâ, onlardan gerçekten değişmiş olanların, evrensel bir amaca sahip olabilmek için, evrensel bir toplum talep edenlerle, yani kitlelerle doğrudan ilişki kurmaktan başka çare olmadığını anlamaları gerekir. Ama bu demek değildir ki, onlar tıpkı klasik aydınlar gibi "proletarya'ya konuşmak, kısacası, eylem halindeki kitlelerce desteklenen bir kuramcılık yapmak zorundalar. Bu tamamen terk edilmiş bir tavır.

Sırası gelmişken, 68 Mayısında yazar örgütlerinin (Hotel de Massa, Yazarlar Öğrenciler Komitesi) başarısızlığı konusunda ne düşünüyorsunuz?

Aslında, onların hepsi de daha önceden var olan düşüncelerini gerçekleştirmek için Mayısın bir fırsat olduğunu düşünmüşlerdi. Bu insanların bir kenarda öylece bekleyen insanlar (çoğunlukla eski komünistlerdi bunlar) olduğunu düşünüyorum. Boş yere Mayısı kafalarındaki hazır şemaya benzetmeye çalıştılar.

O halde, 68 Mayısından önce az ya da çok bir yerlere gelmiş aydın gruplarından beklenecek pek fazla şey olmadığını mı düşünüyorsunuz?

Evet, böyle düşünüyorum.

Yeniden eğitilmeleri olanaksız mı?

Evet. Çünkü, unutmamalı ki, bir aydın bireycidir. Hepsi değil, ama sözgelimi yazarlar her şeye karşın bireyciliklerinden sıyrılamazlar...

O halde, kültürel açıdan üretken olan insanlardan hiçbir şey beklenemez, ama henüz bir kültür üretiminde bulunmamış yeni bir aydın tipinin yeniden eğitimi beklenebilir.

Doğru. Deutscher, "ideolojik çıkar" adını verdiği şey üstünde çok duruyordu. Burada bunun anlamı şu: mesela siz, birçok kitap yazdınız ve onlar sizin ideolojik çıkarınız haline geldi. Başka bir deyişle, artık bunlar orada yer alan düşünceleriniz değil sadece, artık bunlar maddi, reel ve sizin çıkarınız haline gelen nesneler. Bu ille de önemli olanın kitabın getirdiği para demek değil, ama sizin nesnelleştirilmenizdir. O oradadır, vardır ve siz o an onu ya inkâr etmek, ya ucundan kemirmek ya da tamamen kabul etmek zorundasınız, ama her halükârda, siz sizi, haydi adını söyleyelim, sabahtan akşama kadar metro bileti zımbalayan birinden farklı yapan şu şeyle karşı karşıyasınız. İşte onun, biletçinin ideolojik bir çıkarı yoktur. Mesela ben: şu bir gerçek ki, epeyce kitabım çıktı. Yazdıklarımla her zaman uyum içinde değilim, ama onlar benim ideolojik çıkarımı temsil ediyorlar, çünkü onların tamamen ortadan kaldırılması düşüncesi kabullenemeyeceğim bir düşünce, onlarla çok gururlandığım için değil, ama öyle işte. İnsanlar böyledir, insanın arkasında inkâr edemeyeceği bir geçmişi vardır, inkâr etseniz bile, büsbütün inkâr edemezsiniz, çünkü o kendi iskeletiniz gibi sizin içinizdedir. O halde bir sorun var: Geçmişte pek çok şey üretmiş kırk beş yaşındaki birinden ne isteyebilirsiniz?

Sonuçta iki çeşit aydın var: taraf olmayı tamamen

reddedenler ya da Musil'in Niteliksiz Adam'*da sözünü ettiği tipler, bütün bildirileri imzalayan, her yerde politik olarak hazır ve nazır, yararlı bir rolü olan, ama ne kadar dürüst, tutarlı olurlarsa olsunlar, belli bir eşiği aşamayan, "arkadan görünen yazarlar.'*

Yalnız bu, bugünün sorunu, çünkü dün solculuk yoktu. Komünist Partisinin solunda hiçbir şey yoktu. 1936'da, 1940-41'de tek bir çözüm vardı, o da partiden yana olmaktı. Her şeye karşın her konuda hemfikir olamadığınızdan, partiye girmek istemezseniz, yoldaş oluyordunuz, birlikte yürüyordunuz, ama daha fazlasını yapamıyordunuz. O dönemde fabrikalara girmek bir işe yaramazdı. Hiçbir anlamı yoktu.

O halde, aydının yeni misyonunu nasıl görüyorsunuz? Aslında "misyon" da talihsiz bir sözcük oldu.

Öncelikle, aydın olarak kendini silmesi gerek. Yani benim aydın dediğim, rahatsız bilinç. Kendisine evrensel tekniği öğreten disiplinlerden alabildiklerini doğrudan doğruya kitlelerin hizmetine sunmalı. Aydınların kitlelerin gerçekte, o onda, hemen arzu ettiği evrenseli anlamayı öğrenmeli

Somut evrenseli mi?

Somut evrenseli. Buna karşılık, kitlelerin dilini öğrenirken, bunu koruyabilirlerse, sahip oldukları tekniklere bir ifade aracı kazandırabilirler. Sözgelimi, kitleler için çıkan bir gazetenin belli oranda aydına, belli oranda işçiye yer vermesinin ve yazılarında sadece aydınlar tarafından değil, işçiler tarafından değil, ama birlikte yazılması gerektiğini düşünüyorum. İşçiler ne yaptıklarını, ne olduklarını açıklarlar, aydınlarsa hem anlamak, hem öğrenmek, hem de duruma ara sıra belli bir genelleme getirmek için oradadırlar.

Size göre, kitlelerin dilini öğrenmek evrensel bilginin biçimini tamamen değiştirir mi?

Sanmıyorum. En azından şimdilik. Bu ucu kültüre dokunan çok önemli bir sorun, kültürse çok çetin bir sorun.

Bu sorun sürekli erteleniyor...

Evet, çünkü henüz elde onu işleyecek araçlar yok.

Sizin gazete örneğinize geri dönersek, yazıların dörtte üçü yaklaşık on beş kişi (gazeteciler, militanlar ya da aydınlar). Ama her şeye karşın, buradan, sizin de altını çizdiğiniz gibi, klasik aydını haklı çıkartan bir biçime ulaşıyoruz.

Evet, henüz kitlelerin dilini sökme aşamasındayız ve bu konuda söylenebilecek fazla bir şey yok.

Çok özel ya da daha çok kişiselleştirilmiş bir soru: Mesela, Mayıs sizi kültürel açıdan ne ölçüde değiştirdi?

Mayıs, hemen değil, ama çok daha sonraki kalıntıları. Mayısta ben de herkes gibiydim, her şey olup biterken ben de hiçbir şey anlamıyordum. Söylenenleri anlıyordum, ama derinlerdeki anlamını anlamıyordum. Aslında, hemen hemen Mayıstan *La Cause du Peuple*'e "giriş'imi izleyen bir evrim yaşadım. Adım adım, bir aydın olarak sorgulamaya koyuldum kendimi. Aslında ben klasik bir aydındım.

1968'den bu yana pek fazla şey yapmasam da, farklı biri olduğumu umuyorum. Benim yaptığım gibi bir gazeteyi bizzat yönetmek, hatta sokaklarda satmak, gene de gerçek bir iş sayılmaz, dediğimiz koşullar altında yazmak yani. Benim sorunum, yirmi beş-yirmi yedi yıldır, bir Flaubert yazmayı, yani bir insanı incelemek için bilinen, isterseniz bilimsel diyelim, ama mutlaka çözümsel yöntemleri kullanmayı kafasına koymuş altmış beş yaşında bir aydın. Ve Mayıs 68 geliyor. On beş yıldır çalışıyorum, üstündeyim. Ne yapmalı-

yım? Terk mi etmeliyim? Bu anlamsız olur, ama gene de, kim demişti şunu bilemiyorum, "Lenin'in kırk cildi kitleler için bir yüktür," bu söze inanabilirsiniz, çünkü kitlelerin bugün için, bir aydın işi olan bu tip bir bilgiye yaklaşacak ne zamanları vardır, ne de araçları. O halde, ne yapmalı? Ben kitabımı bitirmeye karar verdim, ama onu bitireceğim için de, eski aydın konumunda kalıyorum.

Öngördüğünüz gibi bitirmeye mi?

Evet. Başka türlü anlamı olamazdı. Ama işte görüyorsunuz: bu şu karışıma güzel bir örnek: bir yönde olabildiğince ileri gidiyorsunuz, ötekinde de yapmanız gerekeni tamamlıyorsunuz... Bundan vazgeçmem hiç kolay olmayacak, çünkü sonuçta yılların çabasından vazgeçmek gerekecek.

Ama, daha gençken vazgeçtiğiniz olmuştu, mesela Özgürlük Yolları*'ndan ya da yazmaya başladığınız bazı eserlerinizden.*

Evet, ama birtakım iç zorluklar vardı.

Bununla birlikte Özgürlük Yolları *kitlelere ulaşabildi ve Flaubert'inizin asla olamayacağı kadar popüler bir eser oldu.*

Evet, asla! İşte bu içinden çıkamadığım bir sorun. Kitlelere doğrudan ulaşamayan, ama gene de kitlelere ulaşabilmek için aracılar bulan bir araştırma ve kültür tipi olması gerekmez mi? Gene de, henüz belli bir uzmanlaşma türü yok mu? Ya da daha derine inersek, acaba şu Flaubert'i (değerinden söz etmiyorum) yazmanın bir anlamı var mı, eninde sonunda unutulup gitmeye yazgılı bir eser mi bu, yoksa, tam tersine, uzun erimde hâlâ işe yarayabilecek bir çalışma olabilir mi? Bilemiyoruz. Sözgelimi, ben filancanın ya da falancanın yazdıklarından hoşlanmıyorum, ama birinin ya da

ötekinin günün birinde, bugün anlayamayacağımız nedenlerle kitlelerce benimsenmeyeceğini söyleyemem. Bilemem, nasıl bilebilirim ki?

Elbette, Mallarmé bile L'Humanité-Dimanche'*ta yoldaş Mallarmé olduktan sonra. O halde, 68 Mayısıyla* La Cause'*un yönetimi arasında bir şeyler geçti, size Flaubert'inizi durdurtmayan ama...*

... ama başka bir anlamda beni köktenci kılan. Şimdi kendimi, benden istenecek her türlü politik çalışma için hazır hissediyorum. *La Cause du Peuple*'ün yönetimini de, basın özgürlüğünü savunan bir liberalin güvencesi olarak üstlenmedim. Hayır, böyle olmadı. Ben bu işi, çok sevdiğim, elbette her düşüncesini paylaşmadığım insanların yanında, bana yön veren bir iş gibi yaptım, ama bu sadece biçimsel olarak kalmayan bir bağımlılık.

Özellikle de sadece La Cause du Peuple'*le sınırlı değilken. Sizin kurucularından biri olduğunuz* Le Secours Rouge *da var.*

Savaştan önceki *Secours Rouge*'la bugünkü *Secours Rouge* arasındaki fark büyük ve çok açık. *Le Secours Rouge* ilk kurulduğunda, gerçekten güçlü ve devrimci bir parti vardı, elbette Komünist Parti. *Le Secours Rouge* partinin ateşli bir devrimci organı durumundaydı. Bu gün hiçbir parti temsil edilmiyor, sadece, hepsi de farklı gruplara bağlı tek tek bireyler var, bunlar da şimdilik mutlak çekişme halinde, bu da şurada burada anında yalanlanma tehlikesini taşıyan girişimlere neden oluyor. Burada çözümlenmesi gereken gerçek bir sorun var. *Le Secours Rouge* gerçekten bir *Secours Rouge* mu, o halde, sendikaların hatta bazı belli durumlarda partilerin etkinlikleriyle bağlantılı olarak tavır almalı, yok, bunu yapmıyorsa, parçalanma tehlike-

siyle karşı karşıya kalmaz mı? Ben şu andan itibaren bir iç çatışma görüyorum.

Bu iç çatışmayı nasıl aşmalı? Le Secours Rouge *daha emekleme döneminde ve bu iç çatışma onun çalışmalarını açıklamasında yararlı olursa, bu mükemmel olur.*

Sanki bir sol, bir de sağ var. Ben, şöyle diyenlere sağcı diyeceğim: sonuçta, çok fazla açılıyoruz, bu da politik sorunlara gerçek anlamda girememiz gibi sonuç yaratıyor. Bir de sol var tabii, ben de onlardanım, sol şöyle diyor: bugün için savunulamaz bir durum bu; tersine, her olayda durumu incelemek ve oluştuğu biçimiyle tepki göstermek gerekir. Bana göre, izlenmesi gereken yol bu yol, ama çok önemli yardımcıları kaybetme tehlikesi var, bireysel olarak *Secours Rouge*'da yer alan Komünist Parti üyelerini düşünüyorum ve onların ayrılmaması gerekiyor.

Başlangıçta, bu bir destek örgütüydü, mücadele değil, öyle değil mi?

Hayır. Destek ve mücadele. Eski örgüt destek ve mücadeleden söz ediyordu:

Baskıya karşı birleşin,
İşçiler, örgütünüz
Gerçek mücadeleyi yürüten
Secours Rouge'a üye
Halk, kımılda artık
Saldırıyorlar sana
Savun kendini!

Le Secours'*un yöneticileri tabandan gelen bağımsız girişimleri kabul ediyorlar mı?*

Elbette. Her fabrika, mahalle komitesi, her işten

çıkarılma ya da tutuklanma durumunda girişilecek eylemlere karar verecek. Elbette bu yönetim kurulundan ya da atanacak yönetim komitesinden geçmeyecek. İki ya da üç gösteri sonra oturumlar yapılacak. Yönetim komitesi bütün öteki komitelerle bağlantı halinde olacak. Ama yerel düzeyde, kararları elbette taban komitesi alacak. *Secours Rouge* taban nasıl isterse öyle olacak. Ben çalışmaların, bir tutuklanma ve bir duruşma söz konusu olduğunda, ancak yerel girişimlerin yetersiz kalması halinde ulusal boyutta ele alınacağını düşünüyorum; mesela; bizzat bizim tayin etmemiz gereken avukatlar, vb.

Ne olursa olsun, Secours Rouge'*un devrimci olmaktan başka şansı yok, resmi kaydı reddedildiğinden,* Secours Rouge *yasadışı bir hareket olarak karşımıza çıkıyor çünkü, öyle değil mi?*

Hayır, tam olarak değil. Yapmaya hakkımız olmayan şey, mesela, mahkemelerde hükümete saldırmak, ama tersi ispatlanana kadar toplantı yapmaya pekâlâ da hakkımız var. Vietnam taban komiteleri hiçbir şey talep etmedi, sadece kuruldular, hepsi o kadar.

Siz Komünist Parti'yi eleştirme hakkını talep ediyor musunuz?

Komünist Parti'yi eleştirme hakkını talep etmiyorum. Olayları açığa çıkartma hakkını talep ediyorum. Birisi hapse tıkılmış ya da işten atılmış, neler olup bitmiş? Onu savunmak için kime karşı eyleme geçmeli?

Savunmaya gelince, hukuk danışmanlarımız olmasını da isterdik. Yani işçileri sahip oldukları burjuva hakları konusunda bilgilendiren tipler. Çünkü çoğu zaman bu haklardan bihaberler. O halde, sadece savunmayan, ama öğreten, aydınlatan bir avukatlar grubu gerekirdi. Bu birinci husus. İkincisi: İnsanlara hukuki

planda yardımcı olmak. Üçüncü: ailelere yardım. Dördüncü husus en önemlisi: bütün gösteri ve yürüyüşler, tam zamanında ve beklenmedik eylemler. Ama bu benim görüşüm, kuşkusuz eski G.P.'lilerin de görüşü. Ama *Secours Rouge*'un tümü bunu kabul eder mi, etmez mi, bunu bilmiyorum. Ne olursa olsun, benim görüşüme göre, ancak böyle olursa, gerçekten eylem varsa bir anlam kazanır bu.

Yeni dönemin en büyük sorunlarından biri basının üstündeki baskı olacak. La Cause du Peuple, L'Idiot, Humanité-Rouge... *Sizce mücadelemiz için olası perspektifler nelerdir?*

Bana göre, sorun yok: bu basın gelişmek zorunda, mücadele ettikleri her yerde kitlelerle sürekli olarak iletişim halinde olmak zorunda. Her şekle bürünebilir. Hatta yeraltına bile inebilir. En azından orada hazırlanabilir. Olabildiğince dayandıktan sonra.

Gerekli olan başka bir şey de, siz bize devrimci basının gücünden ve yetersizliğinden söz ediyordunuz.

Önce, hiçbir yerde bir üslup oluşturulamadı. *La Cause du Peuple*'de bile. Bir üslubu var, ama pratikle kuram arasında bir bağlantı yok.

Bilgilendirme biçimi de sorun yaratıyor. Küçük bilgi kırıntılarının sistemli olarak şişirilmesi bazen tartışılabilir.

Bu doğru. Üstelik ben öyle bir devrimci basın tasarlıyorum ki, olumlu eylemleri versin, ama aynı zamanda olumlu olmayanları da sorgulasın. Eh, insanlar hep muzaffer söylemde takılıp kaldıkça, *L'Huma* düzleminde çakılıp kalınır. Bundan kaçınmak gerekiyor. Hiç sevmediğim yalan teknikleri var. Oysa tam tersine, gerçeği söylemeli, yani şöyle demeli: bu, bu yürümedi ve işte nedenleri ya da hangi işte iyi gitti ve işte

nedenleri. Gerçekleri vermek her zaman daha iyidir; gerçekler devrimcidir, kitlelerin gerçeği bilmeye hakları vardır. Bu asla yapılmadı. Stalin yanlısı olan ve günün birinde, hiçbir açıklama yapılmaksızın, pat diye Stalin'in beş para etmediğini öğrenen ben yaşlarda bir işçinin yaşamına ne olacağını düşünebiliyor musunuz? Kendisine başka hiçbir şey verilmeksizin, öylece kalan. Bu nasıl bir şey? Bir insana yapılacak şey mi? Bu korkunçtu ve insanları bir çeşit umutsuzluğa sürükledi. Daha beteri de var: burjuva gazeteleri yalan da söylese, gerçeklere devrimci basından daha fazla yer veriyor. Daha az yalan yazıyor. Daha ustaca yalan söylüyor. Gözden düşürücü birtakım oyunlara girişiyor, ama olayları da göz ardı etmiyor. Gene de, aslında devrimci gazetelerin burjuva gazetelerinden hiç de üstün olmadığını, hatta aşağı olduklarını düşünmek feci. Ama artık bizim -biz ki, aynı zamanda kitleleriz- gerçeği kabullenmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Gerçeği istemiyor devrimciler; aldatıldılar. Bir çeşit düşler âleminde yaşıyorlar. Geçeklik zevkini aşılamak lazım, herkese ve kendimize.

Mayısın da aşılayamadığı bir zevk bu, değil mi?

Doğru, Mayıs kuşkusuz veremedi bunu. Kısmen, aslında reddedilmemesi gereken bir lirizm yüzünden.

Şimdi asıl olan, aydınlara biçilecek yeni rolün ne olacağı. Çünkü, gerçekte Mayıstan beri ancak ve ancak, belli bir kitlesel harekete (öğrenci ya da işçi) destek ve güvence olma rolünü sürdürdüler. Mesela C.N.P.F.'nin işgali geliyor aklıma.

Size tek bir şey söyleyeceğim: Onları hâlâ aydın kabul ediyorsunuz. Bundan hoşlanmıyorum.

Haklısınız, bu bizden kaynaklanan bir hata çünkü.

Evet, bu bir hata. Bakın, bu düzeyde gerekli olan şey, ortak bir çalışma. Ve eksik olan da bu. 19. yüzyılda varolan "organik birlik'i isterseniz, aydınlarla işçilerin organik birliğini, karma gruplar gerekir. Birbirinden tamamen kopuk, farklı gruplara bir son vermek için. Bu da aydınları değiştirmek için tek çaredir. Öte yandan, bu onlara içerde, kendi uygulama alanlarında zaman zaman kendi görüşlerinin değerlendirilmesi olanağını veriyor. Ben onların bu noktada etkin olmaları gerektiğine inanıyorum.

Siz C.N.P.F.*'yi işgal eden bütün aydınların farklı kitle hareketlerine bir müdahale biçimi bulabileceklerine inanıyor musunuz?*

Bu bana olanaksız görünüyor. Aydınları bilirsiniz, bu çok zor... Ben daha çok gençleri düşünüyorum. Aydınlarla işçilerin bir arada olacağı örgütleri tasarlarken, yirmi otuz yaşlarındakileri düşünüyorum, Mayıstan çıkmış tipleri yani!

L'Idiot international, Ekim 1970.
Derleyenler: Jean-Edern Hallier ve Thomas Savignat.

20. yüzyılın önde gelen aydınlarından Jean-Paul Sartre, romanları, oyunları ve düşünce yazılarıyla varoluşçuluğu olduğu kadar bütün bir yüzyılın gençlerini de etkilemiştir.

Aydın kimdir? Kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokan, insan ve toplum adına kabullenilmiş gerçeklerin ve bundan kaynaklanan davranışların tümünü sorgulama iddiasında olan biri midir? İşlevi var mıdır? Bu işlevini yerine getirmek için kim görevlendirmiştir onu? Yoksa onun özelliği, hiç kimse tarafından görevlendirilmemiş olması, konumundan dolayı kimseye borçlu olmaması mıdır? Öyleyse bu özelliğiyle o, canavarlaşmış toplumların ürünü bir canavardır. Onu kimse istememekte, hiç kimse tanımamaktadır. Söyledikleri, yazdıkları karşısında duyarlı olunabilir, ama varoluşuna pek aldırılmaz.

20. yüzyılın en etkili düşünürlerinden Jean-Paul Sartre, *Aydınlar Üzerine* adlı kitabında "aydın" kavramını pek çok yönden inceliyor.

ISBN 978-975-510-757-8

8 TL
KDV DAHİL